

Narodna in univerzitetna knjižnica
Center za razvoj knjižnic

Knjižnični sistem Slovenije 2009-2010: stanje, trendi, izzivi

Eva Kodrič-Dačić, Stanislav Bahor, Milena Bon, Peter Čerče, Kristina Janc, Mateja Komel Snoj, Mojca Kotar, Dunja Legat, Marta Seljak, Damjana Tizaj Marc, Gorazd Vodeb

Ljubljana, 2010

Kazalo vsebine

Uvod	3
Slovenske knjižnice v letu 2009	3
Izobraževanje in strokovno usposabljanje	4
Knjižnična dejavnost kot javna služba	4
Zakon o knjižničarstvu: manjkajoči elementi, potrebni za celostno izvajanje Zakona.....	5
Nacionalna knjižnica.....	5
Splošne knjižnice.....	8
Stanje in trendi razvoja.....	8
Financiranje	9
Izgradnja knjižničnih zbirk	9
Uporaba in uporabniki.....	10
Knjižnična mreža	10
Oprema.....	11
Novosti	11
Izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (OOK).....	11
Splošne knjižnice po območjih.....	14
Šolske knjižnice	18
Stanje.....	18
Trendi	19
Problematika.....	20
Visokošolske knjižnice	21
Knjižnični sistem Univerze v Ljubljani.....	25
Knjižnični sistem Univerze v Mariboru	26
Knjižnični sistem Univerze na Primorskem.....	28
Specialne knjižnice	29
Knjižnični informacijski servis	30
Nacionalni vzajemni bibliografski sistem	30
Viri.....	32
Seznam kratic in okrajšav	33

Uvod

Poročilo predstavlja prerez dogajanj na področju knjižnične dejavnosti v Sloveniji, ki se izvaja v okvirih Zakona o knjižničarstvu. Na osnovi statističnih podatkov, ki sta jih zbrala Center za razvoj knjižnic pri NUK in SURS so predstavljeni trendi v zadnjem desetletju, stanje v letu 2009, ter problematika, s katero so se soočale knjižnice v letu 2010.

Posamezne vrste knjižnic so predstavili svetovalci Centra za razvoj knjižnic, predstavniki univerzitetnih knjižnic oziroma službe, zadolžene za koordinacijo delovanja knjižnic UL, nacionalne knjižnice ter knjižničnega informacijskega servisa.

Kratice, ki so uporabljene v poročilu, so razrešene v Seznamu kratic in okrajšav v prilogi.

Slovenske knjižnice v letu 2009

V letu 2009 je v Sloveniji delovalo 929 knjižnic¹. Večina od njih je izvajala knjižnično dejavnost kot javno službo, 60 knjižnic je imelo status samostojne pravne osebe. 29 milijonov enot gradiva v analogni in digitalni obliki ter preko 120.000 naslovov serijskih publikacij je bilo uporabnikom dostopno na 1.439 izposojevalnih mestih po Sloveniji. Ocenjujemo, da so knjižnice (brez specialnih knjižnic) za nakup 1,5 milijona enot gradiva, vključno z elektronskimi viri, namenile skoraj 20 milijonov EUR². Uporabniki so si izposodili skoraj 33 milijonov enot gradiva. V knjižnicah (brez šolskih) je bilo zaposlenih 1.938 delavcev, od tega 1.531 strokovnih delavcev. Podatki po vrstah knjižnic so prikazani v Tabeli 1 in 2.

Tabela 1: Enote, zbirka, prirast.

Vrsta knjižnice	Upravne enote	Izposojevalna mesta	Samostojne knjižnice	Knjižnična zbirka (inv. enote)	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij
Nacionalna knjižnica	1	1	1	2.598.371	62.954	7.079
Visokošolske knjižnice ³	72	102	2	4.653.140	148.036	31.400
Specialne knjižnice ⁴	151	167	0	3.751.404	277.893	18.893
Splošne knjižnice	58	273	57	10.207.767	534.633	19.208
Šolske knjižnice	647	896	0	7.798.345	761.289	44.028
Skupaj	929	1439	60	29.009.027	1.784.805	120.608

¹ Podatki povzemajo statistična poročila o delu knjižnic v letu 2009, razen pri šolskih knjižnicah, kjer so predstavljeni podatki za leto 2006.

² Znesek ne vsebuje stroškov podatkovnih zbirk, ki jih knjižnicam zagotavljajo drugi ponudniki (na primer IZUM).

³ Od visokošolskih knjižnic jih je 13 delovalo v okviru zasebnih samostojnih visokošolskih zavodov.

⁴ Od specialnih knjižnic jih je 57 delovalo v okviru zasebnih institucij.

Tabela 2: Uporabniki, izposoja, zaposleni, sredstva.

Vrsta knjižnice	Potencialni uporabniki	Člani	Izposojene enote	Zaposleni EPZ (strokovni delavci)	Zaposleni EPZ SKUPAJ	Nakup gradiva v EUR
Nacionalna knjižnica	2.046.975	11.236	220.077	106	153	681.412
Visokošolske knjižnice	93.104	126.579	2.079.902	315	378	6.582.369
Specialne knjižnice	-	-	496.990	213	261	-
Splošne knjižnice	2.046.975	506.599	23.958.653	897	1.146	8.697.839
Šolske knjižnice	321.798	296.440	6.114.223	-	-	4.196.000
Skupaj	-	-	32.869.845	-	-	-

Izobraževanje in strokovno usposabljanje

Na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je bilo v šolskem letu 2009/2010 vpisanih skupaj 252 študentov, 218 rednih in 34 izrednih. Diplomiralo je skupaj 91 študentov, 47 študentov v okviru starega programa Bibliotekarstva in 44 v okviru bolonjskega študija Bibliotekarstvo in informatika. Magistrski študij je zaključilo 5 študentov, doktoriral pa je 1 kandidat.

Strokovne izpite je v obdobju 1. 9. 2009 – 31. 8. 2010 opravilo 95 kandidatov od 107 prijavljenih: največ je bilo bibliotekarjev (86), 2 višja knjižničarja in 7 knjižničarjev. V zadnjih petih letih se je število kandidatov na bibliotekarskih izpiti skoraj podvojilo (65 leta 2005 in 119 leta 2009).

Izpit za licenco za vzajemno katalogizacijo je v obdobju 1. 9. 2009 - 31. 8. 2010 uspešno opravilo 23 kandidatov od 36 prijavljenih. V začetku septembra 2010 je imelo veljavno licenco 732 strokovnih delavcev⁵.

Ministrstvo za kulturo je na podlagi mnenj Komisije za podelitve nazivov v knjižnični dejavnosti v obdobju 1. 9. 2009 – 31. 8. 2010 imenovalo v strokovne nazive 187 kandidatov. Največ kandidatov je bilo imenovanih v naziv bibliotekarski specialist (45) in višji bibliotekar (33). V tem obdobju nihče od strokovnih delavcev ni bil imenovan v naziv bibliotekarski višji svetnik.

Komisija za priznavanje kvalifikacij bibliotekarske stroke je v skladu z novim pravilnikom o strokovnih nazivih prenehala s priznavanjem kvalifikacij – podeljen je bil le še en naziv bibliotekar specialist.

Knjižnična dejavnost kot javna služba

Knjižnično dejavnost kot javno službo je v letu 2009 izvajalo 859 knjižnic. V podatkovno bazo e-Razvid (<http://razvid.nuk.uni-lj.si/>) je vpisanih 10 osrednjih območnih, 63 osrednjih, 323 krajevnih splošnih knjižnic in 12 bibliobusov ter 10 specialnih knjižnic s področja kulture. Druge vrste knjižnic niso

⁵ IZUM. Vpogled v evidenco imetnikov licenc. Pridobljeno 9. 9. 2010 s spletne strani <http://izobrazevanje.izum.si/EntryFormDesktopDefault.aspx?tabid=34&type=licence>

vpisane, ker pristojni ministrstvi (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ter Ministrstvo za šolstvo in šport) nista izdali odločb o razvitosti knjižnic.

Zakon o knjižničarstvu: manjkajoči elementi, potrebni za celostno izvajanje Zakona

V nadaljevanju so navedeni podzakonski akti, strokovni dokumenti in drugi elementi, ki jih določa Zakon, ki do septembra 2009 še niso bili sprejeti oziroma uresničeni:

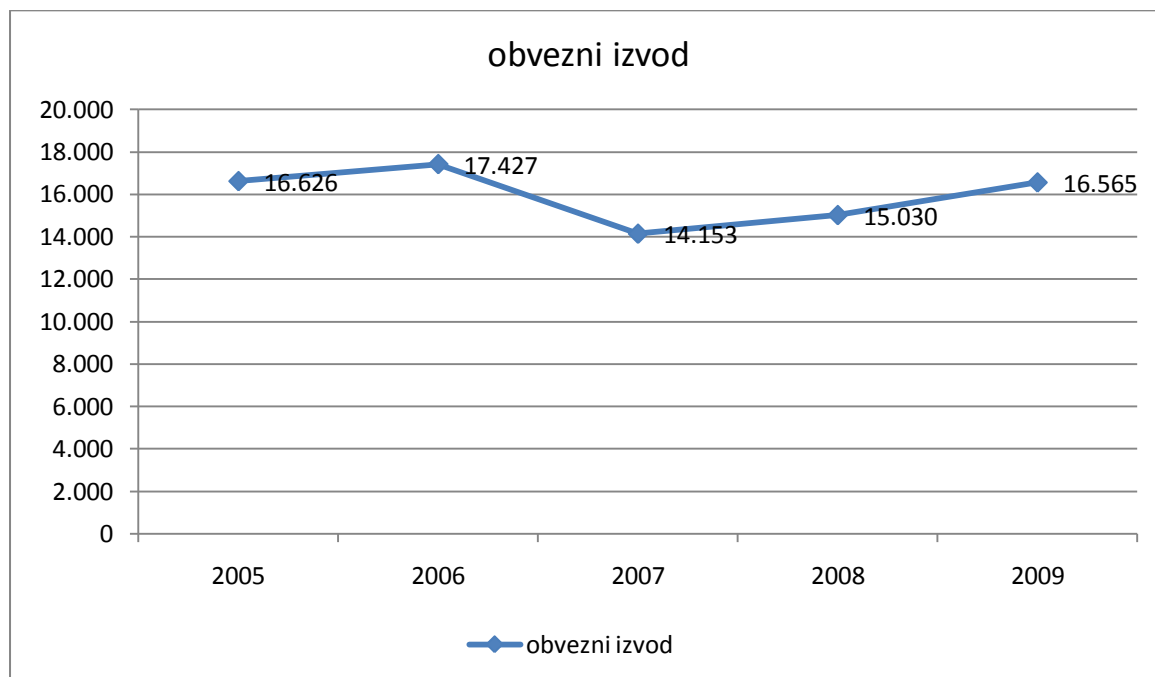
- Seznami knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik – 5. člen;
- Strokovni standardi oziroma strokovna priporočila za šolske, visokošolske in specialne knjižnice (sprejme Nacionalni svet za knjižnično dejavnost) – 11. člen;
- Strokovna navodila o ugotavljanju lastnosti kulturnega spomenika (izda nacionalna knjižnica) – 13. člen;
- Pravilnik o merilih, po katerih so splošne knjižnice dolžne meriti svoje delovanje (izda minister, pristojen za kulturo) - 23. člen;
- Navodila nacionalne knjižnice o strokovni obdelavi in hranjenju nacionalno pomembnega domoznanskega gradiva (izda nacionalna knjižnica) – 24. člen;
- Programi dejavnosti za sodelovanje splošne knjižnice, ki pokriva obmejna področja, s osrednjimi slovenskimi knjižnicami v zamejstvu (izdelajo splošne knjižnice v sodelovanju z nacionalno knjižnico) – 26. člen;
- Normativi za načrtovanje razvoja splošnih, visokošolskih in šolskih knjižnic v naslednjih treh letih (izda minister, pristojen za kulturo v soglasju z ministrom, pristojnim za šolstvo in znanost) – 37. člen;
- Pravilnik o bibliotekarskem izpitu (izda minister, pristojen za kulturo, v soglasju z ministrom, pristojnim za šolstvo in znanost) – 39. člen;
- Imenovanje inšpektorja za šolske knjižnice (imenuje ministrstvo, pristojno za šolstvo in znanost) – 59. člen.

Nacionalna knjižnica

Narodna in univerzitetna knjižnica je v letu 2009 na podlagi Zakona o knjižničarstvu, Zakona o obveznem izvodu publikacij in drugih zakonov oziroma predpisov s svojega področja dela izvajala temeljne obveznosti in naloge nacionalne knjižnice, osrednje državne knjižnice, univerzitetne knjižnice in nacionalne depozitarne organizacije. Njena zbirka je obsegala 2.598.763 enot gradiva, prirast knjižničnega gradiva je bil 35.082 enot (od tega je 16.565 monografskih publikacij prejela na osnovi obveznega izvoda, le 1.364 enot pa je bilo kupljenih). V podatkovne zbirke s celimi besedili, ki jih knjižnica kreira, je bilo vključenih 350.286 dokumentov, v letu 2009 je bilo dodanih 110.386 novih dokumentov v obsegu 1.500.000 digitaliziranih strani. Knjižnica je imela 11.236 članov, med njimi kar 73% študentov. Knjižnične storitve je prek oddaljenega dostopa uporabljalo 13.763 uporabnikov (*virtual users*), od tega 11.476 članov drugih knjižnic UL. Prostore knjižnice je obiskalo 310.000 uporabnikov, ki so si skupaj izposodili 233.002 enot gradiva, medtem ko je bilo obiskov spletnih strani knjižnice 3.270.852. Delež virtualnih obiskov je bil glede na celoten obisk knjižnice kar 93%. V vzajemno bibliografsko bazo COBIB je NUK prispeval 23.542 zapisov, kar je 11,9% vseh novih zapisov v COBIB v letu 2009. Za slovenske založnike je izdelal 7.326 zapisov CIP in določil 7.378 ISBN števil. Izvedenih je bilo 1.281 ur izobraževalnega programa (32 različnih izobraževalnih oblik), za 1.253 udeležencev izobraževanja. Za spremljanje razvoja slovenskega knjižničnega sistema je NUK oblikovala, zbral in obdelal 650 statističnih in drugih vprašalnikov. Zaposloval je 152 oseb (od tega jih je 138 financiralo Ministrstvo za kulturo, drugi so bili financirani večinoma iz projektnih sredstev). Za

nabavo gradiva je knjižnica porabila 681.408 EUR (od tega 336.937 EUR za elektronske vire). Skupni prihodki knjižnice v letu 2009 so bili 8.120.212 EUR.

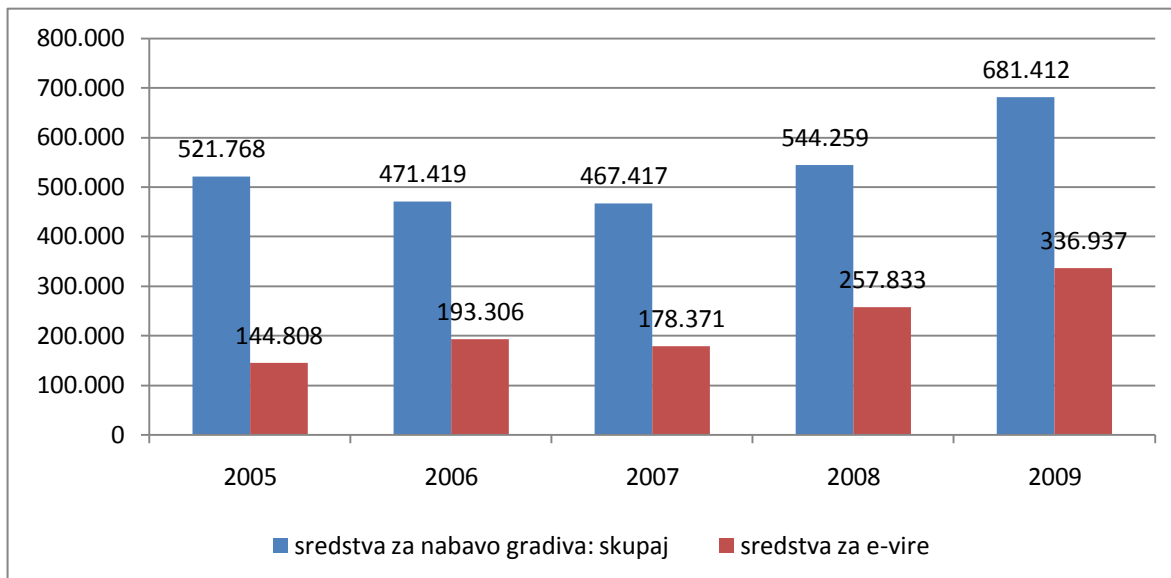
Letni prirast gradiva je odvisen predvsem od obveznega izvoda. Število monografskih publikacij je po sprejemu novega zakona o obveznem izvodu, sprejetega v letu 2006, v naslednjem letu sicer močno upadlo (skoraj za 19%, od 17.427 enot leta 2006 na 14.153 enot leta 2007, glej Grafikon 1), vendar dotok od takrat narašča. Število monografskih publikacij, ki jih knjižnica kupuje, v zadnjih letih sicer raste, vendar je še vedno izredno nizko. V letih 2006 in 2007 je bilo kupljenih le 531 oziroma 356 enot.

Grafikon 1: NUK – prirast obveznega izvoda (monografske publikacije – enote)⁶.

Finančna sredstva za nabavo gradiva so se v zadnjih treh letih povečevala (Grafikon 2), stalno pa raste tudi delež, ki ga knjižnica porabi za nakup elektronskih virov. V zadnjih petih letih se je povečal od 27,3% leta 2005 na 49,5% leta 2009.

⁶ Podatke je 31. 1. 2011 posredovala Irena Sešek, NUK.

Grafikon 2: NUK – sredstva za nakup knjižničnega gradiva in e-virov.

Trend upadanja izposoje gradiva je očiten: v zadnji petih letih se je število izposojenih enot v knjižnico, na dom in prek medknjižnične izposoje skoraj preplopolovilo (s 530.080 izposoj leta 2005 na 233.002 izposoj leta 2009), občutno pa se je povečal obisk spletnih strani knjižnice (od 1.206.850 obiskov leta 2005 na 3.270.852 leta 2009).

Število zaposlenih se je od leta 2000, ko je bilo v knjižnici zaposlenih 137 delavcev, sicer povečalo na 152, vendar na račun pridobivanja lastnih (projektnih) sredstev za zaposlitve, saj je bilo leta 2009 število delavcev, ki jih je financiralo Ministrstvo za kulturo, tako rekoč enako kot pred desetimi leti (138 delavcev).

Knjižnica je v letu 2009 nadaljevala z izboljševanjem tradicionalnih in razvijanjem novih knjižničnih storitev v smeri Knjižnice 2.0; z različnimi ukrepi je zagotovila hitrejši dostop do klasičnega gradiva, obogatila je ponudbo informacijskih virov z novimi licenčnimi viri in ponudbo digitalnih zbirk na portalu Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, izboljšala je storitev medknjižnične izposoje z možnostjo naročanja virov neposredno prek kataloga, s prvimi knjižnicami so bili sklenjeni dogovori o brezplačni medknjižnični izposoji ipd. Slabe prostorske pogoje in premajhen obseg klasičnega gradiva za potrebe največje kategorije uporabnikov, torej študentov, knjižnica poskuša nadomestiti z večjo aktivnostjo v spletnem okolju. Največji napredek je bil dosežen pri portalu dLib.si, ki je bil konec leta 2009 prenovljen in nadgrajen po tehnološki, vsebinski in uporabniški plati, leta 2010 pa je praznoval petletnico delovanja. V letu 2010 je začel delovati tudi nov portal Slovenska bibliografija, ki bo v letu 2011 v celoti nadomestil tiskano izdajo tekoče slovenske bibliografije ter prvič na enem mestu združuje bibliografske zapise o slovenskih knjigah, časnikih in časopisih, muzikalijah, zvočnih posnetkih, kartografskem in slikovnem gradivu ter člankih. Na področju digitalne knjižnice je treba omeniti še aktivno sodelovanje pri razvoju The European Library oziroma Europeane, v zvezi s tem pa novo nalogo nacionalnega agregatorja e-vsebin s področja kulture, ki jo je NUK dobil konec leta 2009. Sodelovanje zaposlenih v več domačih in tujih projektih (16 v letu 2009) omogoča razvoj dejavnosti, ki zaradi omejenih proračunskih sredstev ne bi bil mogoč; projekti potekajo predvsem na področju digitalne knjižnice, vključevanja v prostodostopne repozitorije, digitalizacije in ponudbe neknižnega gradiva, digitalizacije na zahtevo, gradnje evropske digitalne knjižnice in ohranjanja knjižničnega gradiva.

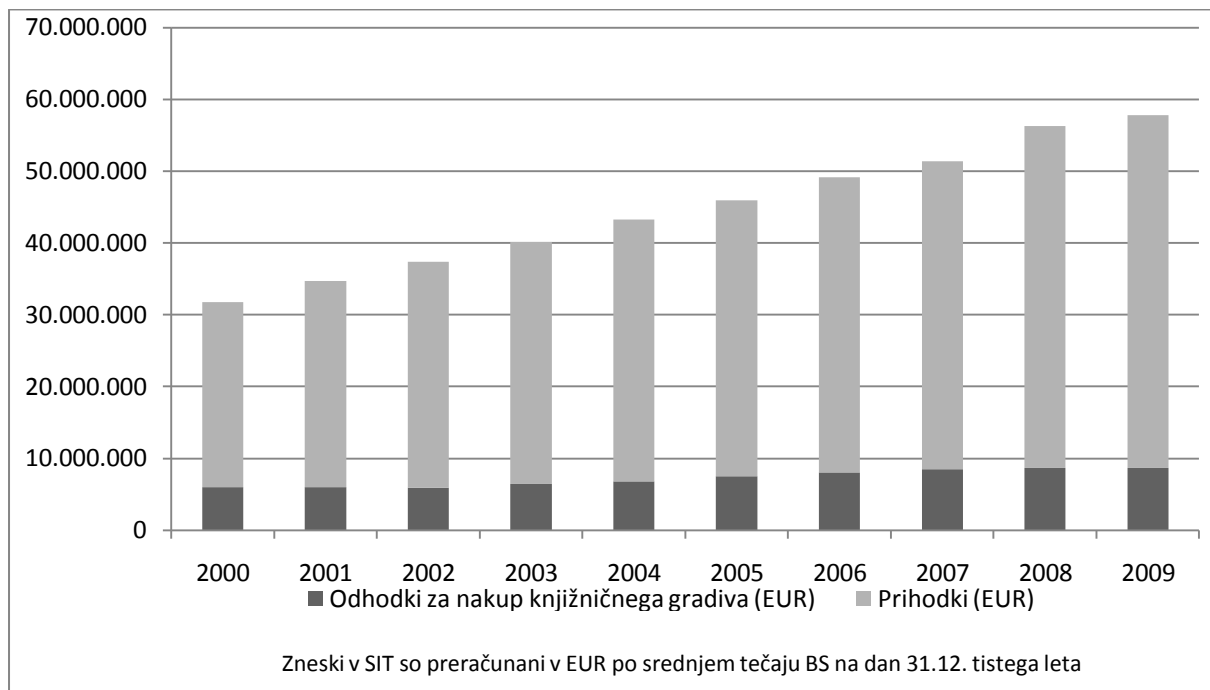
Največjo težavo knjižnice še vedno predstavljajo slabi prostorski pogoji. Knjižnica namreč deluje na dveh lokacijah, poleg tega pa v Plečnikovi palači kot zaščitenem arhitekturnem spomeniku ni mogoče zadostiti potrebam in pričakovanjem uporabnikov, predvsem študentov. Zato so se v letu 2009 znova intenzivirala prizadevanja za začetek gradnje nove knjižnične stavbe, v kateri bi NUK lahko izvajal predvsem naloge, ki izhajajo iz univerzitetne funkcije. Po odločitvi Vlade RS, da se stari projekt ne nadaljuje in da se načrtovanje začne na novo, je NUK pripravil novo programsko nalogo in sodeloval pri oblikovanju projektne naloge, ki bo podlaga za razpis novega mednarodnega arhitekturnega natečaja za NUK 2 v prvi polovici leta 2011.

Splošne knjižnice

Stanje in trendi razvoja

V Sloveniji deluje 58 osrednjih knjižnic, vse razen ene so samostojni javni zavodi. Knjižnična zbirka obsega 10.215.698 enot gradiva, v letu 2009 so knjižnice pridobile 534.839 enot gradiva, odpisale pa 240.176 enot. Naročenih imajo 19.208 naslovov serijskih publikacij. Za poln delovni čas je v splošnih knjižnicah zaposleno 1.146 delavcev, od tega 897 strokovnih delavcev. Splošne knjižnice je obiskalo 9.200.197 uporabnikov, na dom so si izposodili 23.112.109 enot gradiva. V knjižnice je včlanjenih 506.599 članov. Prihodki knjižnic so znašali 49.097.130 EUR, od tega so za nakup gradiva porabile 8.697.839 EUR.

Trendi dolgoročnih gibanj v obdobju desetih let od leta 2000 do leta 2009 izkazujejo rast knjižnične zbirke, prirasta, števila zaposlenih in izposoje na dom. V primerjavi z letom 2000, ko so knjižnice na dom izposodile 16.093.244 enot knjižničnega gradiva, se je število izposojenih enot gradiva na dom povečalo za 44%. Knjižnična zbirka je v letu 2000 štela 7.383.654 enot in se je tako do leta 2009 povečala za 38%. V letu 2000 je bilo 860 zaposlenih delavcev, njihovo število se je povečalo za 33%. Splošne knjižnice so postopoma povečevale tudi prirast knjižničnega gradiva, ki se je od 431.448 enot v letu 2000 povečal za 24%. Delež članstva med prebivalstvom pa ostaja na isti ravni: leta 2000 je bilo v splošne knjižnice včlanjeno 491.626 uporabnikov, kar pomeni 24,7% delež med prebivalstvom, medtem ko je bilo v letu 2009 506.599 včlanjenih uporabnikov, njihovo število predstavlja enak delež med prebivalstvom kot v letu 2000. Grafikon 3 prikazuje gibanje prihodkov splošnih knjižnic in odhodkov za nakup knjižničnega gradiva v obdobju od leta 2000 do leta 2009.

Grafikon 3: Gibanje prihodkov splošnih knjižnic in odhodkov za nakup knjižničnega gradiva.

Financiranje

Prihodki splošnih knjižnic so v letu 2009 znašali 49.097.130 EUR, kar pomeni nominalno povečanje za 3,1% ob 1,8% letni inflaciji (vir podatka SURS). V primerjavi z letom poprej gre za precej manjšo rast, saj je bila rast prihodkov leta 2008 v primerjavi z letom 2007 11,3%. Leta 2008 so znašali prihodki 47.638.162 EUR, leta 2007 pa 42.808.786 EUR. V strukturi prihodkov je delež občin predstavljal 80,4%, delež države 9,1%, drugi viri 2,6% in nejavni prihodki iz izvajanja javne službe 7,8%. Splošne knjižnice so iz naslova članarin in vpisnin prejele 2.012.844 EUR ali 4,1%. Finančna sredstva namenjena za nakup knjižničnega gradiva so se povečala le za 0,3%, saj so v letu 2008 knjižnice porabile 8.675.426 EUR, v letu 2009 pa 8.697.839 EUR. Sredstva namenjena za investicijske stroške so se občutno zmanjšala tudi nominalno in sicer za 6,1% - od 4.850.217 EUR v letu 2008 na 4.553.622 EUR v letu 2009. Pri stroških dela in stroških dejavnosti, ki predstavljata preostala segmenta odhodkov, pa so knjižnice ohranile nominalno povečanje porabe na ravni celotnih prihodkov.

Izgradnja knjižničnih zbirk

Pri izgradnji knjižnične zbirke so splošne knjižnice v povprečju že presegle količinsko določilo Standardov za splošne knjižnice, saj imajo 4,4 enote knjig in brošur na prebivalca. Knjižnice prav tako dosegajo določila standardov glede deleža neknjižnega gradiva. Vendar pa knjižnice niso uspele izpolniti določil Standardov za splošne knjižnice glede prirasta knjižničnega gradiva, saj so v povprečju dosegle le 88% priporočene količine. Zaskrbljujoče je dejstvo, da so v primerjavi z letom 2008 nabavile za 8% manj enot knjižničnega gradiva. Upad pri količini knjižničnega gradiva, pridobljenega z nakupom, pa je še večji, in sicer kar za 10%. Splošne knjižnice so namreč v letu 2008 kupile 485.391 enot gradiva, v letu 2009 pa le še 436.712. Pri strukturi porabe finančnih sredstev za nakup knjižničnega gradiva moramo izpostaviti bistveno rast deleža sredstev namenjenih za nabavo elektronskih virov, ki se je z 2,1% povečal na 4,2%. Splošne knjižnice so uporabnikom zagotovile dostop do 7.931 naslovov vseh vrst elektronskih virov dostopnih na daljavo, ki so jih bodisi pridobile z nakupom ali pa so jih izgradile same. Do nakupljenih elektronskih virov, do katerih je sicer dostop omejen, so osrednje območne knjižnice zagotovile možnost uporabe tudi z drugih lokacij, ne samo z

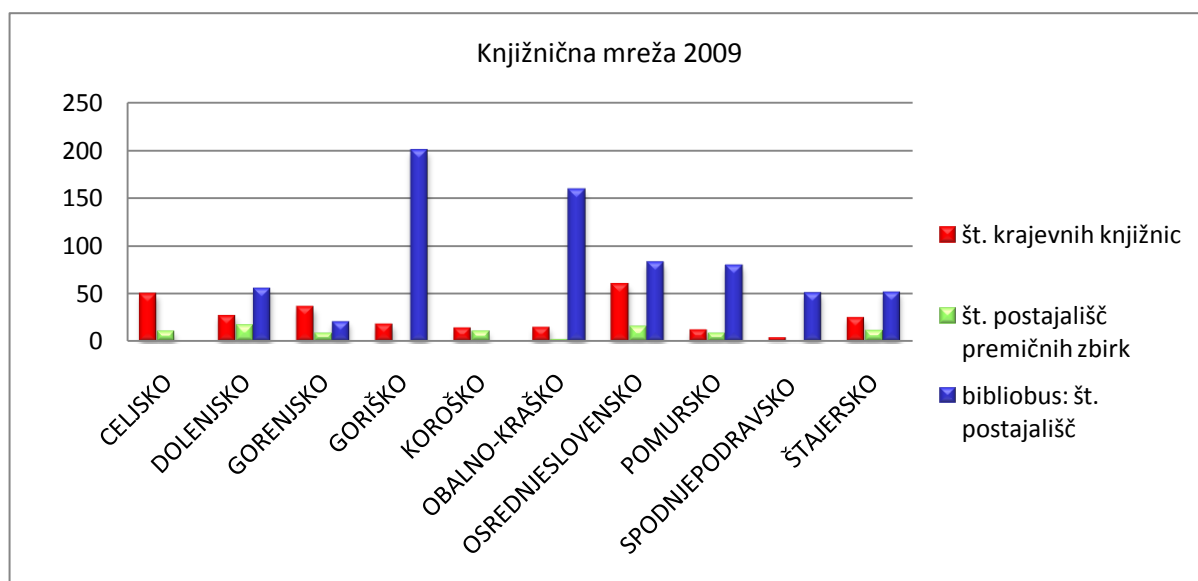
računalnikov knjižnice (npr. od doma) in sicer za člane 34 osrednjih knjižnic. V ta namen so osrednje območne knjižnice vzpostavile posebno spletno aplikacijo za oddaljen dostop. Širitev ponudbe in dostopa do elektronskih virov velja tudi za vire, ki jih knjižnice gradijo same, največkrat s postopki digitalizacije gradiva iz lastnih fondov. V 12 knjižnicah so gradili 51 lastnih podatkovnih zbirk dostopnih na daljavo. Knjižnice so za gradnjo lastnih elektronskih virov pripravile 8.862 digitalnih dokumentov in pri tem digitalizirale 138.249 strani dokumentov. Uporabnikom je omogočen prost dostop do teh virov.

Uporaba in uporabniki

Glede uporabe splošnih knjižnic lahko ugotovimo, da se trendi iz prejšnjih let ohranjajo. Število članov splošnih knjižnic ostaja na isti ravni kot prejšnja leta, saj dosega 24,7% delež med prebivalstvom. Število enot knjižničnega gradiva izposojenega na dom še zmeraj narašča in sicer za 1,2%. Število se je povečalo s 22.839.752 izposojenih enot v letu 2008 na 23.112.109 enot v letu 2009. V splošnih knjižnicah je potekala ustaljena bibliopedagoška dejavnost ter dejavnosti za spodbujanje bralne kulture mladine in odraslih. Splošne knjižnice že nekaj let dajejo večji poudarek spodbujanju bralne kulture pri odraslih, pri čemer je opazno medsebojno povezovanje splošnih knjižnic v skupnih dejavnostih, kot npr. projekt primorskih knjižnic »Primorci beremo«. Med dejavnostmi za posebne skupine uporabnikov naj omenimo projekt »Naš klub domišljije«, ki je bil namenjen zapornikom Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, v katerem je sodelovala Knjižnica Trebnje.

Knjižnična mreža

Knjižnična mreža kaže ustaljeno sliko dostopnosti knjižničnih storitev prebivalstvu Slovenije. V državi je delovalo 58 osrednjih knjižnic, ki so organizirale skupaj 1.013 izposojevalnih lokacij. Knjižnična mreža se sestoji iz 261 krajevnih knjižnic, 81 postajališč premičnih zbirk in 12 bibliobusov, ki so se ustavljali na 671 postajališčih v 589 krajih (Grafikon 4). Na podlagi zbranih podatkov o lokaciji krajevnih knjižnic in postajališč premične zbirke ugotavljamo, da kar 56 od 210 slovenskih občin nima krajevne knjižnice, od teh 56 občin pa 47 tudi nima postajališča premične zbirke. V občinah brez krajevne knjižnice živi 172.980 prebivalcev (8,5% vseh prebivalcev RS), v občinah, ki nimajo niti postajališča premične zbirke pa 156.172 prebivalcev (7,6% vseh prebivalcev RS). V zgornji ugotovitvi o dostopnosti knjižničnih storitev niso upoštevana postajališča bibliobusov po teh občinah.

Grafikon 4: Knjižnična mreža po območjih: število krajevnih knjižnic, postajališč premičnih zbirk in postajališč bibliobusa.

Deset območnih knjižnic je v letu 2003 razpolagalo z 31.056 m² uporabnega prostora oziroma 42% prostora vseh splošnih knjižnic. V letu 2009 pa obsega njihova površina že 48.724 m² oziroma 50% vseh prostorov za izvajanje knjižnične dejavnosti splošnih knjižnic. V obdobju od 2003 do 2010 so bile izvedene novogradnje in adaptacije območnih knjižnic v Murski Soboti, na Ravnah na Koroškem, v Ljubljani, v Novem mestu in v Celju. Nujno je potrebna novogradnja ali adaptacija z dograditvijo v Mariboru in Kopru. Osrednja knjižnica Kranj je bila v letu 2010 v fazi gradnje.

V letu 2009 so knjižnice pridobile nove prostore v Solčavi, Rogaški Slatini, Šmartnem ob Paki, Šentjerneju, Cerkljah, Žireh, Sovodnju, Lešah, Luciji, Brezovici in Kamnici, v celoti se je prenovila knjižnica v Postojni in Bistrici ob Sotli. Dodatne prostore so pridobile knjižnice v Črnomlju, Železnikih, Ljubljani, Bovcu, Komnu in Novem Mestu. Knjižnica v Šempetru je bila preseljena, manj prostora imajo v knjižnici v Podpeči, postajališči premičnih zbirk Gorica in Josipdol pa so ukinili.

Oprema

Splošne knjižnice so pospešeno avtomatizirale poslovanje s knjigomati. Konec leta 2009 je delovalo 38 knjigomatov v 21 knjižnicah, v letu 2008 je v 15 knjižnicah delovalo 29 knjigomatov. Omeniti pa moramo stagnacijo števila osebnih računalnikov za uporabnike.

Novosti

Med pomembnejšimi novostmi naj izpostavimo izoblikovanje sistema nove postavitve gradiva za otroke in mladino v Pionirski knjižnici, oddelku Mestne knjižnice Ljubljana. Nov sistem je uveden poskusno in je predmet evalvacije. Nova postavitve naj bi nadgradila in nadomestila ustaljeno postavitve po starostnih stopnjah otrok. Širše uvajanje nove postavitve v splošnih knjižnicah bo vsekakor predmet strokovne razprave.

V Mariborski knjižnici so vzpostavili novo študijsko zbirko mladinske književnosti, ki obsega temeljno referenčno literaturo s področij mladinske književnosti, knjižničarstva, otroške psihologije, metodike bibliopedagoškega dela itn. ter tudi slovensko mladinsko leposlovje.

V Mestni knjižnici Ljubljana so uvedli izposojajo elektronskih bralnikov z deli slovenskih avtorjev.

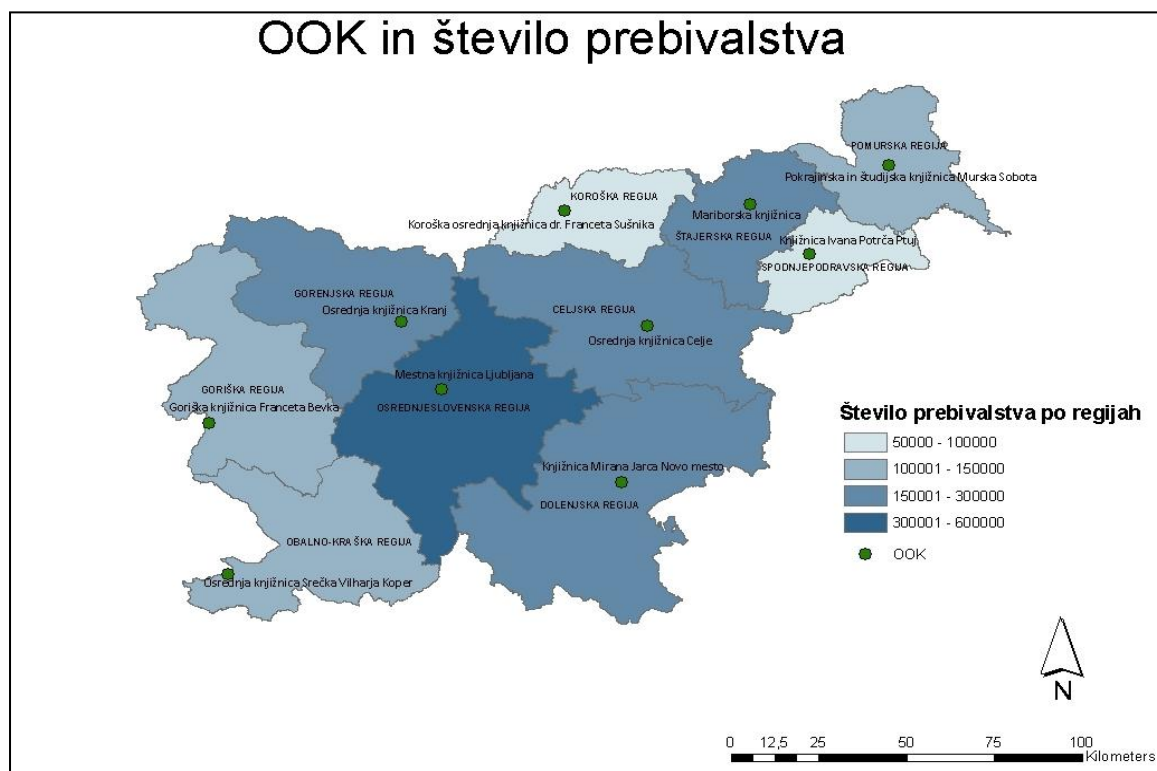
Med temami o splošnih knjižnicah, ki so se pojavljale v strokovni in širši javnosti, naj omenimo nadaljevanje polemike o nabavni politiki knjižnic pri nakupu leposlovja in razpravo o ukinitvi članarin.

Izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (OOK)

Leta 2003 je Ministrstvo za kulturo s soglasjem občin ustanoviteljic imenovalo 10 osrednjih območnih knjižnic (v nadaljevanju OOK) (Slika 1), ki v svoji območni mreži strokovno povezujejo splošne knjižnice. Izvajanje posebnih nalog (1. zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij ; 2. nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam z območja; 3. koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za svoje območje; 4. usmerjanje izločenega gradiva s svojega območja), naj bi zagotavljalo koordinirano izvajanje knjižnične dejavnosti, financira pa jih Ministrstvo za kulturo.

Območne knjižnice imajo v svoji mreži od ene (OOK Ptuj) do enajst (OOK Celje) osrednjih knjižnic, v povprečju torej 5 knjižnic. Pet ali manj osrednjih knjižnic imajo poleg Ptuja (1) še Kranj (4), Murska Sobota (3), Nova Gorica (3), Ravne na Koroškem (3), Maribor (2) in Koper (5). Na Osrednjeslovenskem

območju je prišlo do spremembe leta 2008 in število osrednjih knjižnic se je z 11 zmanjšalo na 8 zaradi združitve 5 knjižnic v Mestno knjižnico Ljubljana.

Slika 1: Deset območij in sedeži območnih knjižnic s številom prebivalstva na območju⁷

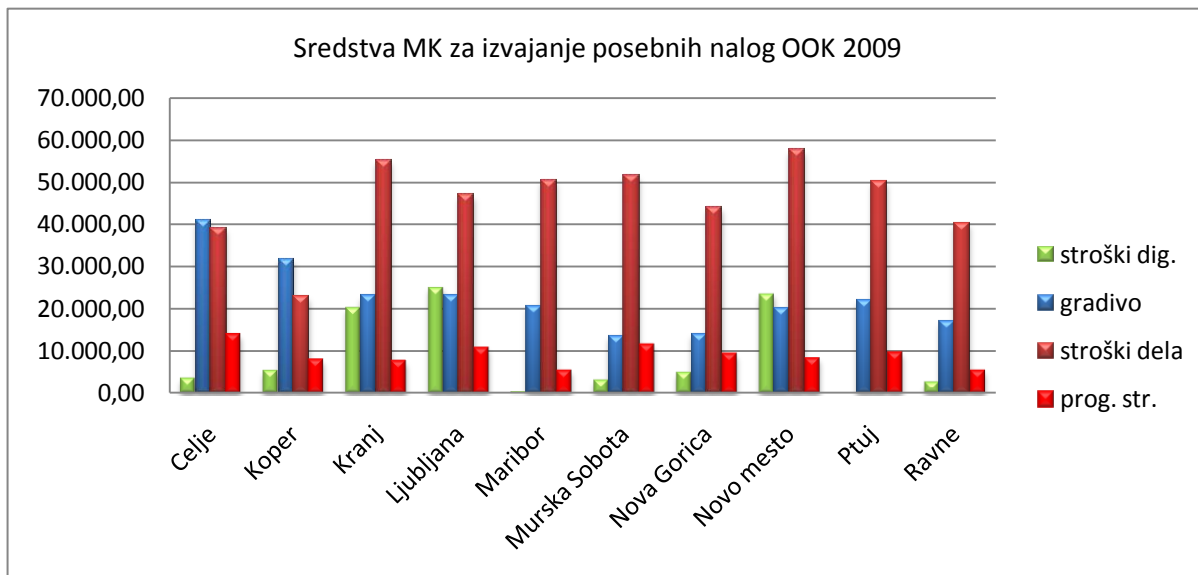
Sredstva, ki jih Ministrstvo za kulturo namenja za izvajanje posebnih nalog območnih knjižnic, so se od leta 2003 stalno povečevala (Tabela 3).

Tabela 3: Višina sredstev za izvajanje posebnih nalog OOK od 2003 do 2009.

Leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sredstva v EUR	254.941	341.258	410.417	795.833	802.300	856.550	877.993
Indeks	100	134	161	312	315	336	344

V letu 2009 so območne knjižnice največ sredstev porabile za osebne dohodke zaposlenih (458.161,37 EUR), sledijo sredstva za gradivo (225.916,56 EUR), za programske stroške (90.537,86 EUR) in za digitalizacijo gradiva (88.875,59 EUR) (Grafikon 5 prikazuje porabo po posamezni OOK). Za izvedbo prve naloge so namenile 366.197,14 EUR, za izvedbo druge 182.583,12 EUR, za izvedbo tretje 303.053,51 EUR in za izvedbo četrte naloge 11.657,61 EUR.

⁷ Vir: Vidiček, M., Novljan, S. Uporabnost metod GIS pri načrtovanju knjižničnih storitev: nekaj primerov. Knjižnica, 54 (2010)1-2, str. 29.

Grafikon 5: Sredstva MK za izvajanje posebnih nalog OOK v letu 2009.

V letu 2009 je bil skupni prirast gradiva za izvajanje 1. naloge (zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva) 59.502 enot (obvezni izvod 54.509 enot in 4.993 enot iz sredstev območnosti). V zadnjih treh letih je prirast knjižničnega gradiva upadel za 35% - z 91.675 enot leta 2007 na 59.502 enoti leta 2009. Povečal se je nakup podatkovnih zbirk in elektronskih virov (v OOK je dostopnih 80% od vseh 7.814 elektronskih virov v slovenskih splošnih knjižnicah, dostopnih na daljavo). Z obveznim izvodom je prirast števila enot monografskih publikacij sicer naraščal, zelo pa je upadel prirast serijskih publikacij, ki se je skoraj prepolovil. OOK so iz sredstev območnosti močno povečale nakup neknjižnega gradiva (s 501.172 enot leta 2007 na 803.550 enot leta 2009), kar predstavlja 62% enot neknjižnega gradiva v knjižnični zbirki vseh splošnih knjižnic. Predpisane norme prirasta (14 enot gradiva na 1.000 prebivalcev, vključno z obveznim izvodom) ne dosegata le dve območni knjižnici (Ljubljana in zadnje leto Celje).

Leta 2009 je pet območnih knjižnic že zagotovilo dostop na daljavo do podatkovnih zbirk za uporabnike območja (Osrednja knjižnica Celje, Osrednja knjižnica Kranj, Mestna knjižnica Ljubljana, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica), tri so ga zagotovile z lokacije knjižnice (Mariborska knjižnica, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem in Knjižnica Ivana Potrča Ptuj). Brez dostopa do podatkovnih zbirk, nabavljenih iz sredstev območnosti pa so bili uporabniki na območju Osrednje knjižnice Srečka Viharja Koper in Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota.

V zadnjih dveh letih je zaznati trend upadanja števila članov s širšega območja knjižnic v območnih knjižnicah. Leta 2009 je bilo v slovenskem povprečju v OOK vključenih 18,6% članov s širšega območja. S tem ni bila dosežena kvota 20% uporabnikov s širšega območja, predpisana v Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah (Pravilnik OOK). Ta normativ so presegle Mestna knjižnica Ljubljana s 56% od 216.392 potencialnih uporabnikov, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota s 26,4% od 62.397 potencialnih uporabnikov in Osrednja knjižnica Celje s 24,6% od 241.072 potencialnih uporabnikov. Najnižji delež članov s širšega območja ima Knjižnica Mirana Potrča Ptuj (2%), ki je imela v letu 2009 zunaj svoje medobčinske mreže knjižnic samo 20% potencialnih uporabnikov (na širšem območju 16.895). Izposoja enot na dom v območnih knjižnicah v letu 2009 predstavlja 54% deleža vse izposoje v slovenskih splošnih knjižnicah (12.453.631 izposojenih enot v OOK, 23.147.385 v vseh splošnih knjižnicah).

Strokovna pomoč knjižnicam z območja je najbolj zahtevna od vseh nalog, ki jih morajo izvajati OOK. Temeljni pogoj za izvajanje te naloge so ustrezni strokovni delavci in opravljene analize okolja na območju. Nekatere OOK so jih delno že izvedle. Območne knjižnice so izvajale različne metode svetovalnega dela, od svetovanja na organiziranih skupnih sestankih, izobraževanjih, do organizacij delavnic in predstavitev. Največ svetovalnega dela je opredeljeno kot osebna komunikacija po e-pošti in telefonu. Svetovanja so se nanašala na različna strokovna področja knjižnične dejavnosti: razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, domoznanstvo, koordinacija pri izvajanju skupnih projektov itd.

V okviru koordinacije, povezane z domoznanskim gradivom, so OOK največ programskih sredstev usmerjale v digitalizacijo domoznanskega gradiva, ki je objavljeno na spletu (portala dLib.si in Kamra). Pri izboru gradiva za digitalizacijo so se nekatere OOK usklajevale s knjižnicami z območja in v več primerih so projekti digitalizacije vključevali gradivo iz več knjižnic območja ali pa so digitalizirale gradivo iz svoje zbirke, ki je pomembno in zanimivo za uporabnike s celotnega območja.

OOK so usmerjale svoje izločeno gradivo v NUK. Izločenega gradiva osrednjih knjižnic pa OOK v svoje zbirke skorajda niso uvrščale.

V letu 2009 so imele knjižnice možnost pridobiti sredstva za zaposlitev strokovnih delavcev v obsegu 2 EPZ, kar pomeni, da so lahko sorazmerno povečale izvajanje nalog območnosti, še vedno pa ni bil izpolnjen pogoj iz Pravidnika OOK (vsaj trije strokovni delavci). Zaposlitev strokovnih delavcev so zato OOK reševale na različne načine, od namenske zaposlitve do razpršitve nalog med sodelavce.

Število vseh zaposlenih (EPZ) za opravljanje knjižničarskih del se je od leta 2003 z 938 EPZ do leta 2009 povečalo na 1.146 EPZ, kar pomeni 22% povečanje, od tega je bilo v območnih knjižnicah 405,5 EPZ leta 2003, ki je naraslo na 570 EPZ v letu 2009, kar je 41% porast zaposlenih – izraženih v EPZ v OOK. Vzrok manjšega porasta števila zaposlenih (EPZ) v OK in velikega povečanja v OOK je v združitvi ljubljanskih knjižnic. V območnih knjižnicah je bilo v letu 2009 zaposlenih 52% strokovnih delavcev (EPZ) vseh splošnih knjižnic v Sloveniji. V letu 2009 pa je zaznati zmanjšanje števila zaposlenih za 1% v primerjavi z letom 2008.

Splošne knjižnice po območjih

Največjo knjižnično zbirko (2.536.903 enot) in največji prirast gradiva (151.056 enot) imajo knjižnice na Osrednjeslovenskem območju, ki ima tudi največje število potencialnih uporabnikov (546.349) (Tabela 4). Najmanjšo knjižnično zbirko imajo knjižnice Spodnjepodravskega območja (374.000 enot), ki je po številu prebivalcev (86.367) na predzadnjem mestu, pred Koroškim območjem (72.812 prebivalcev). Slednje je imelo v letu 2009 najmanjši prirast enot knjižničnega gradiva (20.316).

Tabela 4: Splošne knjižnice po območjih 2009.

Območje	Potencialni uporabniki	Knjižnična zbirka	Prirast	Člani	Izposojevališča	Obisk	Izposoja	Prihodki (v EUR)
Celjsko	304.731	1.388.215	66.291	68.858	50	1.180.356	3.511.397	6.386.681
Dolenjsko	212.284	1.240.146	59.829	51.262	28	1.032.536	2.474.435	5.190.615
Gorenjsko	202.903	1.047.178	54.627	46.002	37	909.362	2.436.345	4.871.246
Goriško	119.080	882.321	43.843	35.437	21	581.731	1.584.053	3.454.812

Območje	Potencialni uporabniki	Knjižnična zbirka	Prirast	Člani	Izposojevališča	Obisk	Izposoja	Prihodki (v EUR)
Koroško	72.812	450.227	20.316	20.034	14	407.399	823.363	1.856.120
Obalno-kraško	145.926	813.958	41.975	37.608	17	760.481	1.206.974	3.889.687
Osrednjeslovensko	546.349	2.536.903	151.056	150.981	63	2.845.658	7.774.679	15.095.081
Pomursko	119.548	617.036	27.676	26.819	13	337.355	1.046.058	2.098.292
Spodnjepodravsko	86.367	374.980	21.385	16.117	5	222.450	872.649	1.594.050
Štajersko	236.976	856.803	47.635	53.481	26	922.869	2.228.700	4.660.547
Skupaj Slovenija	2.046.976	10.207.767	534.633	506.599	274	9.200.197	23.958.653	49.097.130

Osrednjeslovensko območje ima tudi največjo zbirko neknjižnega gradiva (227.042 enot) in največji prirast le-tega (21.742 enot). Najmanjša je zbirka neknjižnega gradiva na Spodnjepodravskem območju (20.680 enot), najmanjši prirast neknjižnega gradiva pa na Pomurskem območju (1.783 enot).

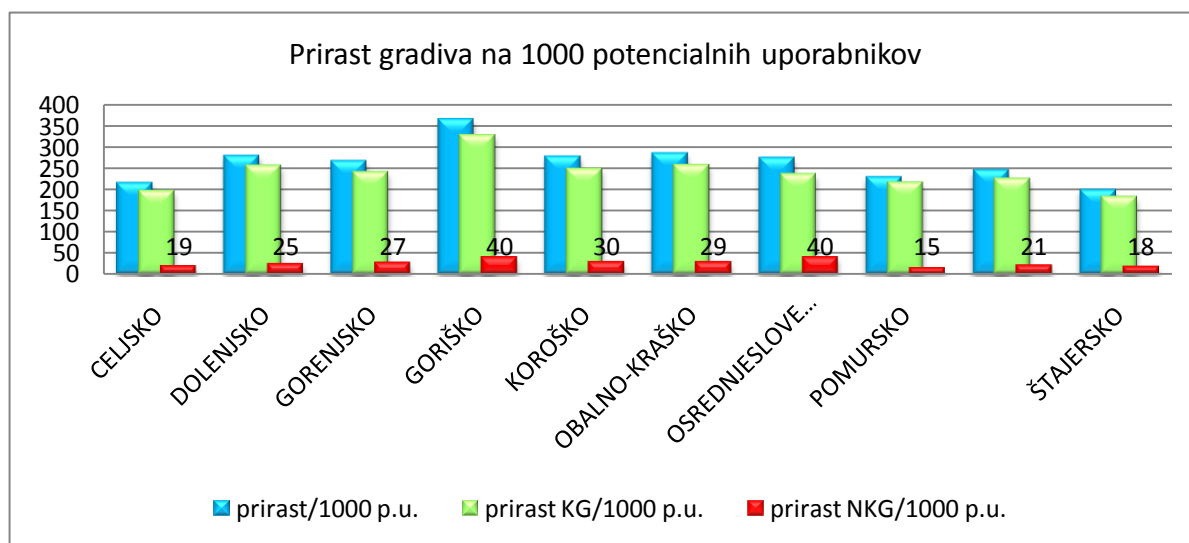
Največjo zbirko elektronskih virov, dostopnih na daljavo, imajo na Goriškem (5.762), najmanjšo pa na Spodnjepodravskem območju (66). Na Pomurskem območju niso v letu 2009 pridobili nobenega novega elektronskega vira, dostopnega na daljavo. Največ novo naročenih elektronskih virov, dostopnih na daljavo, so pridobili na Dolenjskem območju (77). Po številu naslovov naročenih serijskih publikacij s 3.237 naslovi vodi Osrednjeslovensko območje, medtem ko ima najmanj naročenih naslovov Spodnjepodravsko območje (781 naslovov).

Absolutne vrednosti sicer nakazujejo večjo razvitost knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, vendar pa relativne vrednosti kažejo drugačno sliko. Največjo knjižnično zbirko na potencialnega uporabnika (Grafikon 6) ima Goriško območje (7,4 enot), sledijo mu Koroško (6,2), Dolenjsko (5,8), Obalno-kraško (5,6), Gorenjsko in Pomursko (5,2), Celjsko in Osrednjeslovensko območje (4,6). Določil Standardov ne dosega Spodnjepodravsko območje (4,3), najbolj pa zaostaja Štajersko območje s 3,6 enotami na prebivalca. Največji skupni prirast knjižničnega gradiva ima zopet Goriško območje (37 enot na potencialnega uporabnika), sledi Obalno-kraško (29), nato Dolenjsko, Koroško in Osrednjeslovensko (28), Gorenjsko (27), Spodnjepodravsko (25), Celjsko (22) in na zadnjem mestu je Štajersko območje z 20 enotami.

Tabela 5: Splošne knjižnice po območjih 2009 (izračuni na potencialnega uporabnika in na 1.000 potencialnih uporabnikov).

Območje	PU	Knjižnična zbirka/ PU	Prirast skupaj/ 1000 PU	Prirast KG/ 1000 PU	Prirast NKG/ 1000 PU	% članov/ PU	Obisk/ PU	Izposoja/ PU	Prihodki v EUR/ PU
Celjsko	304.731	4,6	218	198	19	22,6%	3,9	12	21
Dolenjsko	212.284	5,8	282	257	25	24,1%	4,9	12	24
Gorenjsko	202.903	5,2	269	242	27	22,7%	4,5	12	24
Goriško	119.080	7,4	368	329	40	29,8%	4,9	13	29
Koroško	72.812	6,2	279	249	30	27,5%	5,6	11	25
Obalno-kraško	145.926	5,6	288	259	29	25,8%	5,2	8	27
Osrednjeslovensko	546.349	4,6	276	237	40	27,6%	5,2	14	28
Pomursko	119.548	5,2	232	217	15	22,4%	2,8	9	18
Spodnjepodravsko	86.367	4,3	248	227	21	18,7%	2,6	10	18
Štajersko	236.976	3,6	201	183	18	22,6%	3,9	9	20
Skupaj Slovenija	2.046.976	5,0	261	233	28	24,7%	4,5	12	24

V letu 2009 glede na določila Standardov beležimo v povprečju 95% prirast knjižnega in neknjižnega gradiva. Določila Standardov je doseglo oziroma presešlo pet območij: Goriško 134% (39.133 enot), Obalno-kraško 105% (37.773 enot), Dolenjsko 102% (54.557 enot), Koroško 101% (18.163 enot) in Osrednjeslovensko s 150.246 enotami. Določil Standardov pa ne dosegajo na Gorenjskem (98%), Spodnjepodravskem (90%), Pomurskem (84%), Celjskem (79%) in Štajerskem območju (73%) (Tabela 5 in Grafikon 6).

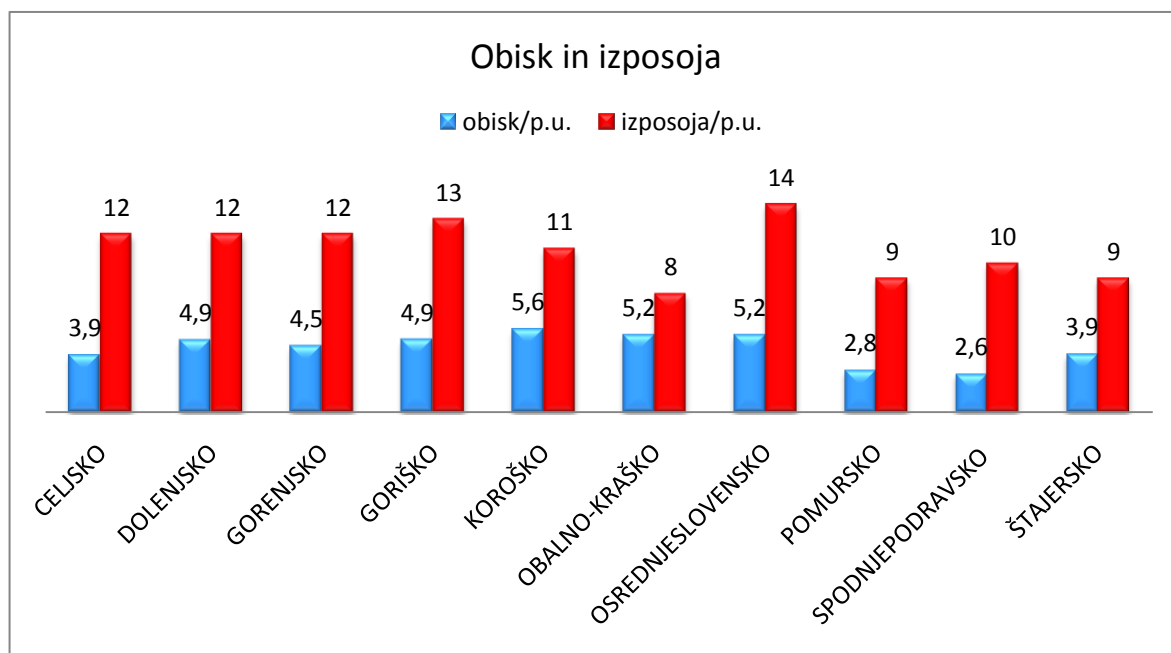
Grafikon 6: Prirast knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah po območjih 2009.

V Standardih določenemu odstotku prebivalstva, ki je včlanjeno v knjižnico (40%), so se najbolj približale štiri knjižnice Goriškega območja z 29,8% včlanjenih prebivalcev. Sledi devet knjižnic Osrednjeslovenskega (27,6%) in štiri knjižnice Koroškega območja (27,5%). Najmanjši odstotek včlanjenih prebivalcev je izkazan v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega območja (18,7%). Slovensko povprečje včlanjenih prebivalcev je 24,7%.

Leta 2009 so potencialni uporabniki splošnih knjižnic na območju Slovenije v povprečju 4,5-krat obiskali splošno knjižnico in si pri tem izposodili 12 enot gradiva (člani pa v povprečju 45,6 enot) (Grafikon 7). Obiskovalci štirih knjižnic Koroškega območja so v letu 2009 najpogosteje vstopili v prostore knjižnice (6 krat letno) in si povprečno izposodili 11 enot knjižničnega gradiva. Petkrat letno so obiskali knjižnice prebivalci Dolenjskega (12 izposojenih enot na prebivalca), Goriškega (13

izposojenih enot na prebivalca), Obalno-kraškega (8 izposojenih enot na prebivalca) in Osrednjeslovenskega območja. Slednji so si povprečno izposodili največ enot knjižničnega gradiva (14 izposojenih enot na prebivalca). Štirikrat v letu 2009 so obiskali knjižnico prebivalci Celjskega (12 izposojenih enot na prebivalca), Gorenjskega (12 izposojenih enot na prebivalca) in Štajerskega območja (9 izposojenih enot na prebivalca). Najmanj pa obiskujejo knjižnice prebivalci Spodnjepodravskega (3-krat letno z 10 izposojenimi enotami) in Pomurskega območja (3-krat letno z 9 izposojenimi enotami).

Dvanajst knjižnic Osrednjeslovenskega območja izkazuje najvišjo izposajo knjižničnega gradiva na prebivalca (14 enot), najmanjšo pa ima Obalno-kraško območje (8 izposojenih enot na potencialnega uporabnika).

Grafikon 7: Obisk in izposoja v splošnih knjižnicah po območjih na potencialnega uporabnika v letu 2009.

Največje število medknjižničnih izposoj beleži dvanajst knjižnic Celjskega območja (2.940 enot), dve knjižnici Spodnjepodravskega območja pa najmanjše (464 enot). Skupno število medknjižničnih izposoj med slovenskimi splošnimi knjižnicami v letu 2009 je bilo 16.263 enot.

Najbolje so z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo opremljene knjižnice na Osrednjeslovenskem, najslabše pa knjižnice na Spodnjepodravskem in Pomurskem območju.

Primerjava kazalnikov kaže na opazne razlike med območji: izstopa Goriško, saj imajo knjižnice na tem območju največ prihodkov (29 EUR na prebivalca), največjo knjižnično zbirko (7,4 enote na prebivalca), največje število članov (29,8% prebivalstva) in največji prirast gradiva (368 enot na 1000 prebivalcev). Največjo izposajo imajo knjižnice na Osrednjeslovenskem območju (14 enot na prebivalca), največ obiska (5,6 obiskov na prebivalca) pa knjižnice Koroškega območja.

Štiri knjižnice Pomurskega in dve knjižnici Spodnjepodravskega območja imajo najmanj prihodkov na potencialnega uporabnika (18 EUR); slednji imata tudi najnižji obisk (2,6 na prebivalca) in najmanjše število članov s širšega območja (18,7%). Najnižjo izposajo ima šest knjižnic Obalno-kraškega območja

(8 enot na prebivalca). Najmanjšo zbirko (3,6 enot na prebivalca) in najnižji prirast (201 enota na 1000 prebivalcev) knjižničnega gradiva imajo tri knjižnice Štajerskega območja.

Največ zaposlenih je v devetih knjižnicah na Osrednjeslovenskem območju in sicer tako strokovnih delavcev (281) kot vseh zaposlenih (331 oz. 0,60 zaposlenega na 1.000 prebivalcev). Najmanj zaposlenih (42) je v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega območja (0,49 na 1.000 prebivalcev). Preračunano na 1.000 prebivalcev pa so z zaposlenimi najbolj zasedeni na Goriškem (0,71 na 1.000 prebivalcev) (Tabela 6).

Tabela 6: Zaposleni 2009 (izračuni na potencialnega uporabnika in na 1.000 potencialnih uporabnikov).

Območje	Strokovni delavci (EPZ) SKUPAJ	Delavci (EPZ) SKUPAJ	Potencialni uporabniki	Vsi zaposleni/1.000 PU
Celjsko	131	156	304.731	0,51
Dolenjsko	93	119	212.284	0,56
Gorenjsko	85	110	202.903	0,54
Goriško	53	84	119.080	0,71
Koroško	32	45	72.812	0,62
Obalno-kraško	69	91	145.926	0,62
Osrednjeslovensko	281	331	546.349	0,60
Pomursko	35	54	119.548	0,45
Spodnjepodravsko	26	42	86.367	0,49
Štajersko	92	114	236.976	0,48
Skupaj Slovenija	897	1.146	2.046.976	0,56

Šolske knjižnice

Stanje

Mrežo šolskih knjižnic predstavljajo knjižnice v osnovnih, srednjih, višjih strokovnih in glasbenih šolah ter knjižnice v dijaških domovih in zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami.

Statistične podatke o delu šolskih knjižnic zbira in obdeluje Statistični urad RS ob sodelovanju Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici. Statistično poročilo o delu šolskih knjižnic v letu 2006 je izpolnilo 647 šolskih knjižnic, ki so izvajale knjižnično dejavnost za 287.825 učencev in 33.973 strokovnih delavcev. Knjižnična zbirka je obsegala skupaj 8.259.468 enot knjižničnega gradiva, v tem letu so pridobile 932.405 enot gradiva, odpisale pa so 127.542 enot gradiva. V letu 2006 so prejemale 129.140 enot oziroma 44.028 naslovov serijskih publikacij. Od 869 zaposlenih oseb, ki so opravljale knjižničarska dela je imelo ustrezno izobrazbo v skladu s šolsko zakonodajo 599 oseb. Redno zaposlenih za nedoločen čas z ustrezno izobrazbo je bilo 544 oseb, od tega 184 s skrajšanim delovnim časom. V letu 2006 so imele knjižnice 9.494.167 obiskov, od tega 5.066.936 s strani učencev. Na dom in v knjižnico so si izposodili 6.301.380 enot knjižničnega gradiva. Vsi učenci so praviloma včlanjeni v šolsko knjižnico.

Za avtomatizacijo poslovanja šolske knjižnice ne uporabljajo enotne programske opreme. Konec leta 2009 jih je bilo 132 vključenih v sistem COBISS, okrog 350 jih je uporabljalo programsko opremo WinKnj, ostale pa različne verzije programa Šolska knjižnica. V bazo COBIB je v letu 2009 26 šolskih

knjižnic prispevalo 2.883 zapisov. Vse vključene šolske knjižnice skupaj so do konca leta 2009 v COBISS prispevale 22.134 zapisov.

V letu 2010 je SURS ob pomoči Centra za razvoj knjižnic izvedel meritve o delu šolskih knjižnic v letu 2009.

Trendi

Trendi razvoja šolskih knjižnic v obdobju 1996-2006 izkazujejo rast knjižnične zbirke, prirasta, izposoje gradiva, povečuje pa se tudi uporabna površina šolskih knjižnic. V primerjavi z letom 1996 se je močno zmanjšalo število učencev in sicer za 45.444 učencev oziroma 15,8%.

Šolske knjižnice so leta 2006 v povprečju že dosegle določila Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, ki določa obseg knjižnične zbirke tako pri številu knjig in brošur kakor tudi pri številu tekoče naročenih serijskih publikacij, slabše pa je stanje pri neknjižnem gradivu. Zbirka neknjižnega gradiva v letu 2006 predstavlja 5,6% celotne zbirke vseh vrst šolskih knjižnic.

V obdobju 1996-2006 so šolske knjižnice pridobile 1.512.155 enot knjig in brošur, 244.791 enot serijskih publikacij in 146.519 enot neknjižnega gradiva. Skupni prirast neknjižnega gradiva v obdobju 1996-2006 je znašal 7,7% celotne zbirke, v letu 2006 pa le 4,5% skupnega prirasta, kar je precej manj od določil Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, ki določa, da je takega gradiva 10%.

Izposoja knjižničnega gradiva izkazuje trend naraščanja. Leta 1996 so si člani šolske knjižnice izposodili 5.437.650 enot knjižničnega gradiva, v letu 2006 pa 6.301.380 enot knjižničnega gradiva. Največji delež pri izposoji knjižničnega gradiva še vedno pripada knjigam in brošuram. Izposoja neknjižnega gradiva se je v primerjavi z letom 1996 v letu 2006 povečala za 78.871 enot oziroma za 112,0%. Še vedno pa v letu 2006 izposoja neknjižnega gradiva predstavlja samo 2,4% celotne izposoje.

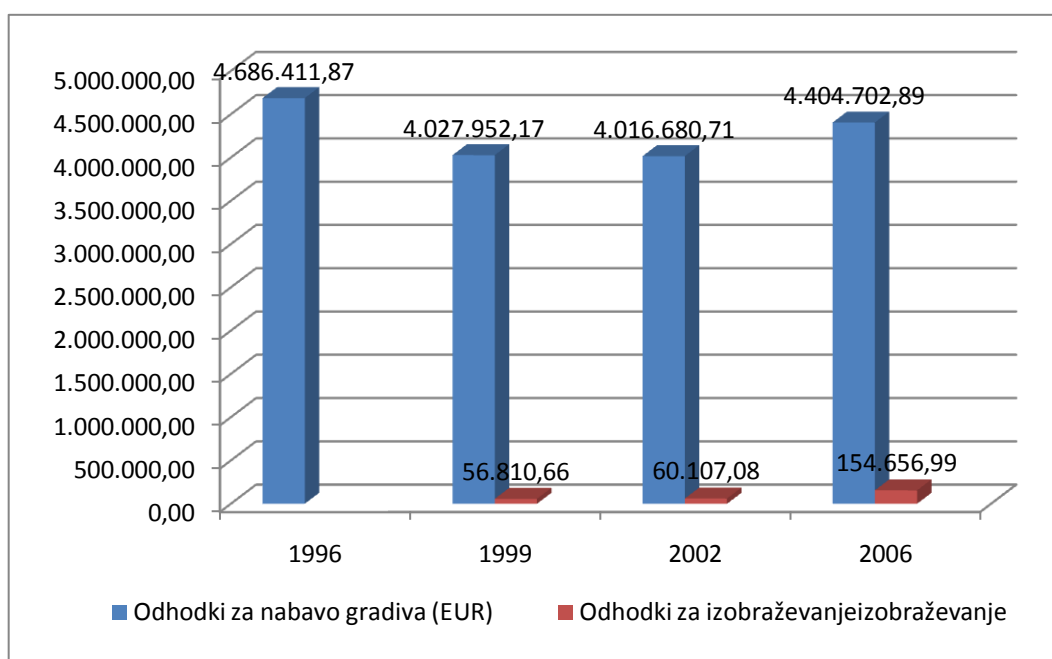
V vseh šolskih knjižnicah je bilo v letu 1996 redno zaposlenih za nedoločen ali določen čas 690 strokovnih delavcev z ustrežno izobrazbo (od tega 249 za določen čas ali delno zaposlenih), leta 2006 pa 599 strokovnih delavcev (oseb) z ustrežno izobrazbo⁸ (od tega 51 za določen čas ali delno zaposlenih). Vseh redno zaposlenih delavcev, ki opravljajo knjižničarska dela je bilo leta 1996 skupaj 779 (od tega 315 delno zaposlenih), in leta 2006 831 (od tega 142 delno zaposlenih). Od vseh redno zaposlenih delavcev v šolski knjižnici jih je leta 1996 imelo ustrežno izobrazbo 88,7%, leta 2006 pa 71,6%.

⁸ Izobrazbo šolskih knjižničarjev predpisuje Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08), ki v 92. členu določa, da morajo imeti strokovni delavci visokošolsko izobrazbo ustrezne smeri in pedagoško izobrazbo ter opravljen strokovni izpit. Na podlagi 92. člena Zakona o financiranju vzgoje in izobraževanja minister za šolstvo in šport izdaja pravilnike o smeri izobrazbe strokovnih delavcev v posameznih vrstah šol (npr. Pravilnik o smeri izobrazbe strokovnih delavcev v devetletni osnovni šoli (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08)). Knjižničar je po teh pravilnikih lahko, kdor je končal enopredmetni ali dvopredmetni univerzitetni študijski program iz bibliotekarstva ali kdor izpolnjuje pogoje za učitelja ali svetovalnega delavca in je opravil študijski program za izpopolnjevanje iz bibliotekarstva.

V desetletnem obdobju se je skupna uporabna površina vseh šolskih knjižnic povečala za 19.435 m² oziroma za 42% in je znašala leta 2006 66.116 m². V letu 2006 so imele šolske knjižnice 1.689 osebnih računalnikov s povezavo na internet, od tega 942 za uporabnike.

Od leta 2006 dalje se šolske knjižnice intenzivno vključujejo v sistem COBISS, največ se jih je vključilo v letu 2007 in sicer 37, v letu 2009 pa se je vključilo 19 šolskih knjižnic.

Pri porabi sredstev za nabavo gradiva je stanje naslednje: leta 1996 so znašala sredstva za nabavo gradiva 4.686.411,87 EUR, leta 1999 4.027.952,17 EUR, leta 2002 4.016.680,71 EUR, leta 2006 pa 4.404.702,89 EUR (Grafikon 8 - preračunano iz tolarjev po srednjem tečaju BS na dan 31.12. tistega leta). Pri porabi sredstev za izobraževanje zaposlenih v knjižnici je viden trend rasti (leta 1999 so znašala sredstva za izobraževanje 56.810,66 EUR, leta 2006 pa 154.656,99 EUR (preračunano iz tolarjev po srednjem tečaju BS na dan 31.12. tistega leta).

Grafikon 8: Gibanje izdatkov za nakup knjižničnega gradiva in izdatkov za izobraževanje zaposlenih v knjižnici.

Problematika

Statistične podatke o delu slovenskih šolskih knjižnic zbira Statistični urad RS praviloma v triletnih časovnih presledkih. Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici sodeluje pri pripravi vprašalnika, organizira seminar za izpolnjevanje vprašalnika ter nudi strokovno pomoč po telefonu in elektronski pošti v času izpolnjevanja vprašalnika, nima pa dostopa do izpolnjenih vprašalnikov in ne more preverjati verodostojnosti vnesenih podatkov. Ker so zbrani podatki objavljeni in dostopni samo v agregirani obliki ni mogoče izvajati podrobnih analiz na nivoju posameznih šolskih knjižnic. Žal so bili vsi dogovori z Ministrstvom za šolstvo in šport, da bi zbiranje podatkov o šolskih knjižnicah prevzel Center za razvoj knjižnic doslej neuspešni.

Šolske knjižnice tudi niso vpisane v razvid knjižnic, ker pristojno ministrstvo ni izdalo odločb o razvitosti. Rezultati meritev razvitosti šolskih knjižnic v letu 2002 kažejo, da nobena šolska knjižnica ni izpolnjevala pogojev za uvrstitev med razvite knjižnice, 562 jih je bilo uvrščeno v kategorijo »srednje

razvite«, 94 pa v kategorijo »nerazvite«. Največ nerazvitih knjižnic osnovnih šol je bilo v dolenski in celjski regiji (v vsaki po pet), največ nerazvitih knjižnic srednjih šol (in sicer štiri) pa v celjski regiji. Pri knjižnicah osnovnih in srednjih šol so nerazvite knjižnice (z izjemo ene knjižnice osnovne šole) v sklopu »strokovni delavci« dosegle rezultat 50% ali manj.

Nerešena ostaja problematika opravljanja strokovnih izpitov za šolske knjižničarje. Zaradi različnih strokovnih izpitov je onemogočeno prehajanje knjižničarjev iz knjižnic s področja kulture v šolske knjižnice in v obratni smeri, pridobivanje dovoljenj za vzajemno katalogizacijo itd. Kljub predlogu za uskladitev izpitnih vsebin s področja šolstva in s področja kulture, ki bodo kandidatom omogočale uravnotežen modularni način opravljanja strokovnega izpita, doslej ustrezna regulativa še ni bila sprejeta.

Visokošolske knjižnice

Leta 2009 je v Sloveniji delovalo 59 visokošolskih knjižnic, ki so knjižnično dejavnost izvajale kot javno službo⁹. V okviru knjižničnih sistemov Univerze v Ljubljani je delovalo 40 knjižnic, v okviru Univerze v Mariboru 12 knjižnic, v okviru Univerze na Primorskem 6 knjižnic in v okviru Univerze Nova Gorica 1 knjižnica. V okviru samostojnih visokošolskih zavodov je delovalo 13 knjižnic, ki jih obravnavamo kot zasebne knjižnice.

Kot kažeta Tabeli 7 in 8 je knjižnična zbirka visokošolskih knjižnic (brez NUK) obsegala 4.653.140 enot gradiva, ki je bilo namenjeno 93.104 potencialnim uporabnikom (študentom, predavateljem in drugim strokovnim delavcem). Ti so si izposodili 2.079.902 enot gradiva, v povprečju 22 enot gradiva na uporabnika. Knjižnično dejavnost je izvajalo 378 delavcev (EPZ), od tega 316 strokovnih delavcev.

Tabela 7: Osnovne vrednosti po univerzah oziroma samostojnih visokošolskih zavodih (PU, člani, izposoja, zaposleni) 2009.

	Potencialni uporabniki	Člani	Izposoja - enote knjižničnega gradiva	Zaposleni (EPZ)SKUPAJ	Zaposleni strokovni delavci(EPZ)
UL (brez NUK)	51.546	80.478	1.417.193	229	205
UM	24.484	35.732	601.501	129	92
UP	7.393	5.662	31.788	8	8
UNG	883	525	1.687	3	3
SVZ	8.798	4.182	27.733	9	8
Skupaj	93.104	126.579	2.079.902	378	316

⁹ Ta številka ne vključuje Narodne in univerzitetne knjižnice.

Tabela 8: Osnovne vrednosti po univerzah oziroma samostojnih visokošolskih zavodih (knjižnična zbirka, prirast, računalniki) 2009.

	Knjižnična zbirka - inventarne enote	Prirast knjižničnega gradiva - inventarne enote	Čitalniški sedeži z dostopom do Interneta	Osebni računalniki za študente
UL (brez NUK)	3.153.102	78.135	1.381	453
UM	1.371.772	49.823	529	93
UP	65.330	6.979	61	34
UNG	16.178	5.493	26	9
SVZ	46.758	7.606	59	80
Skupaj	4.653.140	148.036	2.056	669

Za nabavo knjižničnega gradiva so visokošolske knjižnice vključno z NUK¹⁰ (Tabela 9) porabile 7.263.781 EUR od tega 2.375.300 EUR za elektronske vire.

Tabela 9: Sredstva za nakup gradiva po univerzah 2009 (EUR).

Knjižnica	Nakup knjižničnega gradiva	Nakup elektronskih virov (od vseh sredstev, porabljenih za nakup gradiva)
UL (z NUK)	5.688.669	2.136.510
UM	1.098.456	189.344
UP	273.915	17.285
UNG	76.250	25.050
SVZ	126.490	7.111
Skupaj	7.263.781	2.375.300

Primerjava kazalnikov po univerzah (Tabeli 10 in 11) nam kaže sliko neenakih možnosti za študij po slovenskih univerzah. Univerzi v Ljubljani in Mariboru nudita na področju knjižničnih storitev skoraj uravnotežene in boljše študijske možnosti od manjših univerz. Če pa upoštevamo še vire Narodne in univerzitetne knjižnice potem je Univerza v Ljubljani v prepričljivi prednosti. Pri nekaterih kazalnikih (sredstva z nakup/potencialni uporabnik, število študentov/računalnik) sicer izstopa Univerza Nova Gorica, vendar je treba te rezultate pripisati njeni majhnosti.

¹⁰ V Tabeli 9 so upoštevana tudi sredstva, ki jih je za nakup gradiva in elektronskih virov porabila NUK, ker je bila večina sredstev namenjena za nakup elektronskih virov, serijskih publikacij in referenčne literature.

Tabela 10: Kazalniki po univerzah (I).

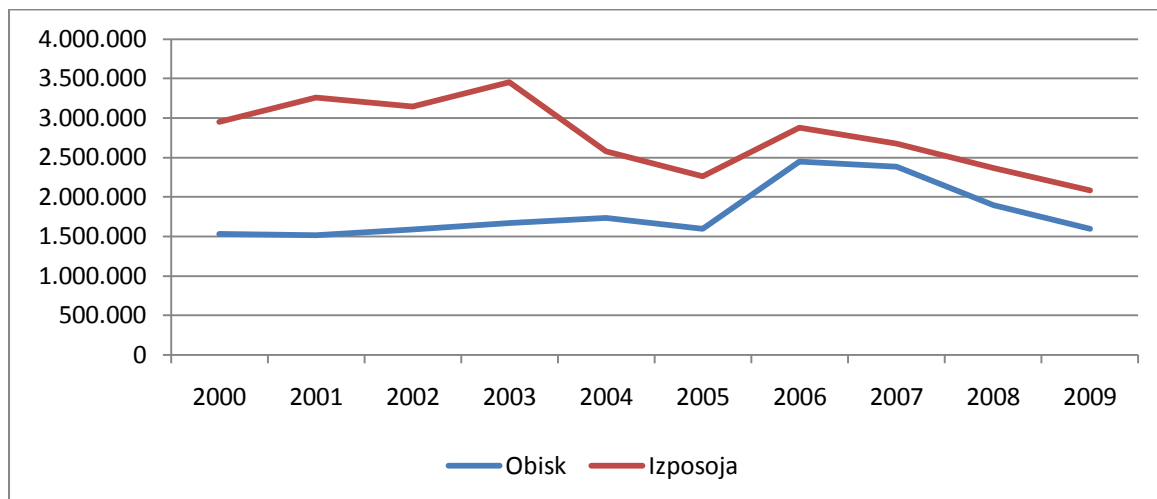
	Knjižnična zbirka na PU	Knjižnična zbirka na člana	Sredstva za nakup gradiva na PU v EUR	Število študentov na računalnik
UL (brez NUK)	61	39	97	102
UM	56	38	45	242
UP	9	12	37	200
UNG	18	31	86	79
SVZ	5	11	14	103
Povprečje SLO	50	37	71	126

Tabela 11: Kazalniki po univerzah (II).

	Izposoja na PU	Izposoja na člana	Izposoja na strokovnega delavca knjižnice
UL (brez NUK)	27	18	6.913
UM	25	17	6.538
UP	4	6	3.974
UNG	2	3	675
SVZ	3	7	3.467
Povprečje SLO	22	16	6.582

Z 90.126 kreiranimi bibliografskimi zapisi so visokošolske knjižnice v letu 2009 prispevale 46% vseh novih zapisov v COBIB.

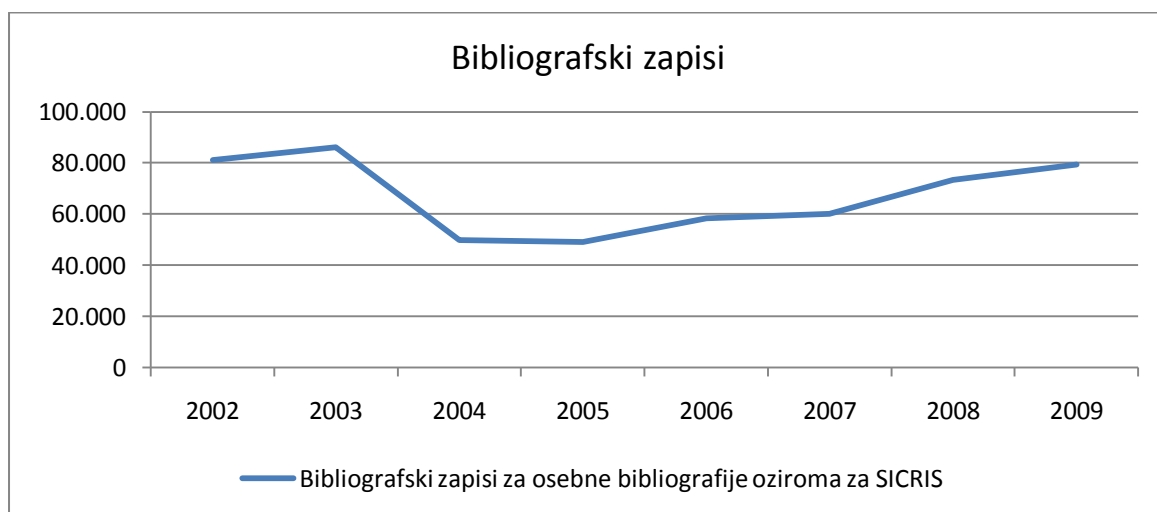
Od leta 2000 se je število visokošolskih knjižnic povečalo s 54 na 59. Število delavcev zaposlenih v knjižnicah (FTE) se je v tem času povečalo za 13%, s 366 leta 2000 na 378 leta 2009. Obisk v knjižnice in izposoja gradiva sta preteklem desetletju nihala, po letu 2006 pa kažeta očiten trend padanja (Grafikon 9).

Grafikon 9: Obisk in izposoja v visokošolskih knjižnicah 2000-2009.

Sredstva, ki jih knjižnice vključno z NUK porabijo za nakup gradiva po letu 2006 se povečujejo (od 4.916.128 EUR leta 2006 na 6.582.369 EUR leta 2009). Število študentov se je od leta 2000 povečalo za 17% (z 81.595 leta 2000 na 98.279 leta 2009), število visokošolskih učiteljev in raziskovalcev pa za 48% (s 4.449 leta 2000 na 8.556 leta 2009).

Razvoj informacijske tehnologije, poudarjen pomen scientometrije in novosti, ki jih je predpisal Zakon o knjižničarstvu, so močno vplivale na delo visokošolskih knjižnic. Bibliografski zapisi, ki jih visokošolski knjižničarji izdelujejo za osebne bibliografije visokošolskih učiteljev in raziskovalcev oziroma za SICRIS so postali redna delovna obveznost, ki se z leti povečuje (Grafikon 10).

Grafikon 10: Bibliografski zapisi, izdelani za osebne bibliografije oziroma za SICRIS (2002-2009).

Število naslovov elektronskih virov, dostopnih na daljavo se eksponentno povečuje (od 24.198 leta 2007 na 84.707 leta 2009), vendar za zdaj še nimamo relevantnih podatkov o njihovi uporabi na

nacionalnem nivoju¹¹. Visokošolske knjižnice poročajo tudi o gradnji 45 lastnih podatkovnih zbirk (40 v knjižnicah UL, 4 v knjižnicah UM in 1 v okviru knjižnic samostojnih visokošolskih zavodov) med katerimi prevladujejo zbirke diplomskih nalog in del, ki nastajajo v okviru visokošolskega zavoda oziroma univerze.

Knjižnični sistem Univerze v Ljubljani

Univerzo v Ljubljani sestavlja 26 rednih članic (3 umetniške akademije in 23 fakultet) in tri pridružene članice – CTK in NUK (od leta 2003) ter Inovacijsko-razvojni inštitut Univerze v Ljubljani (od leta 2009).

V okviru decentraliziranega knjižničnega sistema Univerze v Ljubljani (UL) deluje 39 visokošolskih knjižnic fakultet, akademij in oddelkov ter dve knjižnici (univerzitetna in visokošolska) kot pridruženi članici UL (NUK in CTK). Knjižnici od leta 2003 izvajata dejavnosti v skladu s pogodbama o pridruženem članstvu in aneksom.

UL nima osrednje univerzitetne knjižnice. Osnovno koordinacijo delovanja knjižničnega sistema izvajajo resorni prorektor, senatna Komisija za razvoj knjižničnega sistema UL z delovnimi skupinami, Univerzitetna služba za knjižnično dejavnost (zaposlena ena oseba) in vodje knjižnic UL, kar pri tako velikem sistemu ne zadošča za učinkovito in bolj sodobno delovanje. Skupno izvajanje nalog in del v večjem obsegu ni možno.

Knjižnice UL usklajeno delujejo na naslednjih področjih (funkcionalna in delovna centralizacija):

- krovni Pravilnik o splošnih pogojih poslovanja knjižnic UL,
- uporaba iste programske opreme za avtomatizacijo poslovanja knjižnic (COBISS.SI na nacionalni ravni),
- konzorciji za zagotavljanje dostopa do elektronskih virov (večina v organizaciji CTK),
- portal Digitalne knjižnice UL (DiKUL; v skladu z aneksom k pogodbi o pridruženem članstvu upravlja CTK),
- zagotavljanje oddaljenega dostopa do elektronskih virov (upravlja NUK),
- enotna knjižnična izkaznica (študenti plačajo članarino na matični članici in uporabljajo vse knjižnice UL, CTK in NUK),
- cenik knjižničnih storitev,
- predstavitev knjižnic in knjižničnega sistema UL na Študentski areni,
- izdaja prospektov Knjižnični sistem UL, Digitalna knjižnica UL,
- drugo.

V Sloveniji deluje šest osrednjih specializiranih informacijskih centrov (OSIC-ev), katerih najpomembnejša dejavnost je verifikacija razvrstitev objav raziskovalcev, od tega jih pet deluje v okviru UL (BF, FDV, MF, NTF, CTK).

UL ima največji sistem visokošolskih knjižnic v Sloveniji in posledično največjo knjižnično zbirko tiskanih in elektronskih informacijskih virov, letni prirast, število aktivnih članov, obisk, izposoja in

¹¹ Ker se na splošno srečujemo s težavami pri zbiranju in pri interpretaciji podatkov, ki se nanašajo na delovanje knjižnic v elektronskem okolju, teh dejavnosti knjižnic podrobneje ne predstavljamo.

medknjižnično izposajo. Obsežen je vnos bibliografskih zapisov za bibliografije raziskovalcev. Število čitalniških sedežev ni zadostno. Dobrih 11 odstotkov aktivnih članov je izven UL.

Licenčni elektronski informacijski viri so uporabnikom knjižnic UL na voljo preko sodelovanja univerze v konzorcijih in samostojnih najemov dostopa s strani članic univerze. Le nekaj fakultet gradi lastne digitalne zbirke, v katerih se z obvezno oddajo elektronskih oblik zbirajo pretežno visokošolska dela in ne sistematično tudi končne oblike objav raziskovalcev ter druge objave univerze (ePrints.FRI, Dela EF, Dela FDV, Digitalna knjižnica BF). Univerza ne zahteva obveznega hranjenja objav raziskovalcev iz javno financiranih raziskav v institucionalni repozitorij. Knjižnice UL ne digitalizirajo svojih knjižničnih zbirk.

V obstoječi organiziranosti knjižničnega sistema UL sta zagotovljena osnovna koordinacija delovanja sistema in kakovostno nudenje temeljnih knjižničnih storitev študentom, predavateljem in raziskovalcem, ne moremo pa na skupni ravni bolj učinkovito izvajati obstoječih storitev, razvijati in uvajati novih storitev (obsežnejši prehod v elektronsko okolje in vzpostavitev okolja prostega dostopa do objav raziskovalcev, visokošolskih del in drugih publikacij univerze), vse to na enaki kakovostni ravni za celotno univerzo. UL bo zato morala reorganizirati svojo knjižnično dejavnost v smislu vzpostavitve večje enote knjižničarjev, informacijskih specialistov in drugih potrebnih strokovnjakov za izvajanje skupnih nalog, pretežno v elektronskem okolju.

Zaradi vedno večje potrebe po vzpostavitvi in trajnostnem izvajanju knjižničnih storitev v elektronskem okolju bo potrebno čim več knjižničarjev in informacijskih strokovnjakov UL dodatno izobraziti za delo v tem okolju.

Univerza v Ljubljani potrebuje novo knjižnično stavbo za povečanje števila čitalniških mest in izvajanje nalog osrednje univerzitetne knjižnice (za 56.570 študentov je UL v študijskem letu 2009/2010 imela na voljo le 2.194 čitalniških mest v knjižnicah UL, v NUK-u in v CTK-ju).

Na ravni Slovenije pogrešamo koordinacijo razvoja in dejavnosti visokošolskega knjižničarstva. Niti Slovenija niti posamična slovenska univerza s svojim knjižničnim sistemom ne more biti osamljen otok v zelo hitrem prehodu virov in storitev raziskovalnih knjižnic v elektronsko okolje in spremembah znanstvene komunikacije. Za usmerjen razvoj in primerljivost s svetom bi bila potrebna svetovalna služba za raziskovalne (visokošolske in specialne) knjižnice na nacionalni ravni.

Knjižnični sistem Univerze v Mariboru

Knjižnični informacijski sistem Univerze v Mariboru (KISUM) sestavljajo Univerzitetna knjižnica Maribor, ki je članica Univerze od leta 1996, in 11 knjižnic fakultet. Ker imajo posamezne fakultete UM sedeže po različnih slovenskih krajih, se tudi posamezne članice KISUM nahajajo zunaj Maribora: v Krškem, Celju, Kranju oziroma v Brežicah, kjer bo začela delovati Fakulteta za turizem.

Naloge visokošolskih knjižnic Univerze ter knjižnični informacijski sistem so določeni v Statutu Univerze v Mariboru. Knjižnice delujejo kot enoten sistem, medtem ko so knjižnice članice organizacijske enote fakultet in spadajo v sestav tajništva članice.

Strokovna vprašanja, povezana z delovanjem KISUM, obravnava stalna komisija ravnatelja UKM. Komisijo sestavljajo ravnatelj UKM, ki ji tudi predseduje, predstavniki članic, ki jih imenujejo senati članic, in ena petina študentov, ki jih imenuje študentski svet univerze. Do sprejema sprememb in

dopolnitev statuta leta 2009 je bila za to področje pristojna Komisija za knjižnični-informacijski sistem, ki je delovala pri Senatu Univerze v Mariboru.

Delo KISUM usklajuje UKM, ki izvaja naslednje naloge:

- na področju organizacije dela se povezuje s fakultetnimi knjižnicami preko strokovnih referentov, sklicuje redne mesečne sestanke z vodji fakultetnih knjižnic, kjer se rešuje tekoča problematika,
- na informacijskem področju omogoča dostop do informacij in gradiva, zastopa UM v konzorcijih za zagotavljanje dostopa do elektronskih virov, koordinira delo v Digitalni knjižnici Univerze v Mariboru,
- na pedagoškem področju skrbi za enotno načrtovanje in izvajanje izobraževanja uporabnikov,
- na bibliografskem področju zagotavlja enotno vodenje in urejanje bibliografije univerzitetnih profesorjev in raziskovalcev,
- na področju arhiviranja skrbi za upoštevanje enotnih standardov varovanja in zaščite gradiva.

UKM ima jasno poslanstvo ter jasne kratkoročne in dolgoročne cilje. Njena temeljna usmeritev je tesna povezanost s poslanstvom in cilji univerze, njen osnovni cilj pa je vključenost v vse procese planiranja, zlasti strateškega planiranja univerze, kajti knjižnice so (oziroma bi morale biti) pomemben del procesov izobraževanja in raziskovanja na univerzi. Poleg tega je knjižnica, izhajajoč iz tradicije predhodnikov in v skladu s sodobnim razvojem knjižničarstva in organizacije le-tega, v svoji strategiji zagotavljanja kakovosti usmerjena k realizaciji atributov kot so poslanstvo, osrednjost, nacionalnost, regionalnost, ciljna usmerjenost, organiziranost, kakovost, uspešnost, aktualnost/temeljnost, dovzetnost, k težnji vzpostaviti knjižnico kot učni center ter k stalnemu prizadevanju za razvoj pripadnosti in motiviranosti zaposlenih.

Univerzitetna knjižnica ima posebno stavbo v bližini rektorata in je locirana v mestnem središču. Druge knjižnice so v prostorih posameznih fakultet. S povezovanjem osrednje Univerzitetne knjižnice Maribor s fakultetnimi knjižnicami pri izboru in nabavi gradiva, pri informacijski dejavnosti, izdelavi bibliografije profesorjev in raziskovalcev, enotnem računalniškem sistemu, s skupno bazo podatkov o uporabnikih, z enotno izkaznico, ki velja v vseh knjižnicah sistema, in enotnih standardih, podobnih programih izobraževanja uporabnikov, se knjižnični informacijski sistem Univerze v Mariboru približuje sodobnemu modelu, v katerem so vse knjižnice na univerzi funkcijsko povezane.

Uporabniki knjižničnih storitev imajo možnost izposoje gradiva na 12 izposojevališčih, kar jim zagotavlja enotna članska izkaznica. Izbirajo lahko med 1.371.772 enotami knjižničnega gradiva (910.951 – osrednja univerzitetna knjižnica, 460.821 – knjižnice fakultet). V letu 2009 so knjižnice Univerze v Mariboru obogatile svoje zbirke za 50.000 enot knjižničnega gradiva (34.020 – Univerzitetna knjižnica Maribor, 15.803 – knjižnice fakultet). Študentom in zaposlenim na Univerzi v Mariboru knjižnice nudijo več tisoč naslovov serijskih publikacij v elektronski obliki, tudi z dostopom na daljavo. Omogočanje dostopa do znanstvene literature tudi od doma (zunaj univerzitetnega IP območja) "odpira vrata knjižnice" študentom in visokošolskim učiteljem in raziskovalcem 24 ur 7 dni v tednu.

Univerzitetna knjižnica Maribor poskuša v povezavi z Univerzo v Mariboru vzpostaviti dislocirano centralno arhivsko skladišče gradiv, ki nastajajo na univerzi, predvsem vseh vrst zaključenih del. Članice fakultet imajo velike težave s skladiščenjem publikacij, kajti njihova skladišča večinoma niso temu namenjeni prostori, temveč začasne rešitve.

V letu 2010 je na univerzi zaživel Pravilnik o obveznem izvodu Univerze v Mariboru in iz tega naslova si UKM obeta povečan dotok gradiva v vse knjižnice KISUMa.

Knjižnični sistem Univerze na Primorskem

Knjižnični sistem Univerze na Primorskem (UP) je decentraliziran, sestavlja pa ga šest visokošolskih knjižnic. Med temi dve knjižnici (Knjižnica UP FM in UP PEF ter Knjižnica TeMeNa za UP FAMNIT in UP PINT) izvajata knjižnično-informacijsko dejavnost za po dve članici, preostale štiri pa za posamezne članice UP (Knjižnica UP FHŠ, Knjižnica UP Turistica, Knjižnica UP VŠZI ter Knjižnica UP ZRS). V knjižnicah UP je bilo v letu 2009 zaposlenih 8 strokovnih delavcev (v dveh knjižnicah po dva zaposlena, v ostalih en zaposleni), poleg teh pa so v posameznih knjižnicah bolj ali manj redno pomagali še štirje študentje. Takšna kadrovska sestava ne omogoča razvojnega delovanja niti na področju osnovnih knjižničnih dejavnosti. Od leta 2008 do leta 2009 je število strokovnih delavcev padlo na nivo iz-pred leta 2005 (v letu 2008 enajst strokovnih delavcev). Kadrovska podhranjenost se odraža tudi v številnih kazalnikih kot npr. številu obdelanega gradiva, številu transakcij, bibliografskih vnosov, predvsem pa pri odprtosti knjižnic za uporabnike.

UP še vedno nima osrednje univerzitetne knjižnice, ki bi povezovala in koordinirala dejavnost na nivoju celotne univerze. Delna koordinacija sistema poteka v tistih segmentih, kjer je akter univerza kot celota in ne posamezne članice univerze. Najbolj je koordinacija prisotna pri sodelovanju z nosilci konzorcijev elektronskih revij in baz podatkov ter pri pripravi letnih programov in poročil o delu. Za namen koordinacije je Senat UP imenoval posebno komisijo, ki jo sestavljajo vsi vodje knjižnic UP. Kot vezni člen med komisijo in vodstvom univerze najpogosteje nastopa prorektor za znanstveno-raziskovalno dejavnost UP. Koordinacija dejavnosti poteka na rednih kolegijih vodij knjižnic, v vmesnem času med kolegiji pa potekajo dogovarjanja in usklajevanja na daljavo.

Senat UP je še pred imenovanjem komisije za koordinacijo knjižnično-informacijske dejavnosti na UP sprejel sklep o ustanovitvi univerzitetne knjižnice UP. S tem so bila navidezno zaključena dolgoletna prizadevanja Univerze na Primorskem, da bi vzpostavila univerzitetno knjižnico (UK UP) kot polnopravno članico univerze. V elaboratu o ustanovitvi UK UP, ki je bil osnova za sklep Senata, je ta zasnovana kot osrednja knjižnica, ki bi ne le koordinirala, ampak dejansko združila vse dosedanje knjižnice na univerzi in jih nadgradila s tistimi funkcijami, ki jih univerzitetna knjižnica mora izvajati. Poleg koordinacije in kvalitativnega preskoka dejavnosti bi omogočila mnogo boljši pretok informacij in usklajevanja med vodstvom univerze in knjižnicami, racionalizacijo in posledično višjo kakovost aktivnosti ter ne nazadnje sistemsko financiranje dejavnosti ter zagotovitev vsaj dela sredstev za nabavo gradiva. Sklep o ustanovitvi UK UP je Senat UP sprejel aprila leta 2008, vse od takrat pa potekajo dogovori s pristojnimi službami na MVZT, ki bi morala ta sklep dokončno nadgraditi s tem, da ga posredujejo Vladi RS, ki naj potrdi odlok o spremembi Statuta UP, v katerem bi kot nova članica formalno nastopala tudi UK UP. Šele to bi predstavljalo pravo formalno osnovo za vse nadaljnje postopke v zvezi z ustanovitvijo UK UP.

Ob tem na Univerzi na Primorskem potekajo priprave in tudi že gradbena dela za izgradnjo dveh univerzitetnih kampusov. V kampusu Sonce v Kopru naj bi domovale družboslovne, v kampusu Livade v Izoli pa naravoslovno-tehnične članice UP. V obeh kampusih sta načrtovani tudi posebni stavbi za prostore dveh osrednjih enot UK UP. V obeh primerih je izgradnja knjižničnih stavb predvidena šele v zadnjih gradbenih fazah, pa vendar lahko pričakujemo, da bodo te novogradnje rešile vsaj prostorske zagate, s katerimi se trenutno srečujejo nekatere knjižnice UP.

Dokler ne bodo vsaj deloma odpravljene organizacijske, kadrovske in finančne ovire pri univerzitetni knjižnični dejavnosti na UP, je zelo težko pričakovati kakršnokoli nadgradnjo ali razvoj.

Specialne knjižnice

V letu 2009 je delovalo 94 specialnih knjižnic, ki so knjižnično dejavnost izvajale kot javno službo¹². Od tega jih je največ, 32, delovalo na področju kulture, 22 na področju zdravstva, 22 na področju znanosti, 10 na področju vlade, 6 na drugih področjih in 2 društveni knjižnici. V knjižnice je bilo včlanjenih 40.394 uporabnikov. Knjižnična zbirka je obsegala skupaj 2.385.233 enot knjižničnega gradiva, prirast gradiva je v letu 2009 znašal 202.357 inventarnih enot gradiva. Svojim uporabnikom so izposodili 301.082 enot gradiva. Vseh zaposlenih je bilo 156,2 (EPZ), od tega je bilo strokovnih delavcev 130,7 (EPZ).

Število specialnih knjižnic, ki so opravljale javno službo, se je v obdobju 2004-2009 spreminjalo, najmanj jih je bilo leta 2006 in sicer 89, največ pa leta 2007 in sicer 97. Povprečno število strokovnih delavcev (EPZ) je bilo najmanjše leta 2004 in sicer 1,3 EPZ, največje pa v letu 2005 in sicer 1,5 EPZ. V letu 2009 je bilo v specialni knjižnici v povprečju zaposleno 1,4 strokovnega delavca (EPZ) (indeks 106 glede na leto 2004).

Podatki o potencialnih uporabnikih specialnih knjižnic, ki izvajajo knjižnično dejavnost kot javno službo se zelo spreminjajo. Prav tako se iz leta v leto spreminja število članov, saj naj bi imele specialne knjižnice v letu 2004 15.381 članov, v letu 2005 37.042 članov, v letu 2009 pa 40.394 članov. Knjižnična zbirka se je v času od leta 2004 do leta 2009 povečala za 119.493 inventarnih enot oziroma za 5,3%. Število inventarnih enot knjižničnega gradiva na člana se je zmanjšalo od 147,3 enote leta 2004 na 59 enot na člana v letu 2009 (indeks 40).

Prirast knjižničnega gradiva v obdobju 2004-2009 izkazuje močna nihanja, najnižji je bil leta 2007 in sicer 50.188 inventarnih enot, največji pa leta 2009 in sicer 202.357 inventarnih enot. Izposoja knjižničnega gradiva kaže trend upadanja, od 381.329 enot izposojenega gradiva leta 2004 se je v letu 2009 zmanjšala na 301.082 enot. Tudi pri deležu izposoje na člana knjižnice je opazno veliko zmanjšanje števila izposojenih enot na člana knjižnice in sicer od 24,8 enot na člana v letu 2004 na 7,45 izposojenih enot na člana v letu 2009 (indeks 30).

Število strokovnih delavcev, zaposlenih v specialnih knjižnicah (EPZ) je bilo najmanjše v letu 2004 in sicer 122, največje pa v letu 2006 in sicer 135,3 (EPZ). V letu 2006 je bilo v specialnih knjižnicah zaposlenih 130,7 strokovnih delavcev (EPZ). Tudi število članov na zaposlenega strokovnega delavca (EPZ) se je spreminjalo, najmanjše je bilo leta 2004 in sicer 126,1, največje pa leta 2008 in sicer 315,2 (indeks 250 glede na leto 2004). V letu 2009 je bilo na enega strokovnega delavca (EPZ) 309,1 članov knjižnice (indeks 245 glede na leto 2004).

Specialne knjižnice, ki izvajajo knjižnično dejavnost kot javno službo so se v zelo omejenem številu odzvale na poziv za vpis v razvid knjižnic, saj se je doslej v razvid vpisalo le deset knjižnic. Pri statističnem poročanju o delu knjižnic so v zadnjih dveh letih tri knjižnice poslale zahtevo, naj se jih izvzame iz statističnega poročanja, ker so s sklepom sveta zavoda postale interne knjižnice in statističnih podatkov ne želijo več posredovati. V času izvajanja statističnih meritev je potrebno zelo veliko intervencij in preverjanja posredovanih podatkov s strani svetovalca, knjižnice nekaterih

¹² V prikazu so upoštevane knjižnice, ki so opravljale javno službo v letih 2004-2009.

podatkov ne zbirajo ali pa jih ne morejo posredovati, ker knjižnica nima lastnega stroškovnega mesta, so zlasti podatki o prihodkih in odhodkih knjižnice zelo nezanesljivi.

Del knjižnic še ni vključen v sistem COBISS in ima gradivo obdelano v okviru lokalnih računalniških sistemov, nekaj knjižnic pa računalniške obdelave gradiva še ni vpeljalo in podatki o njem niso javno dostopni (Belokranjski muzej Metlika, Koroški pokrajinski arhiv, Mestni muzej Idrija, Pokrajinski muzej Celje, Posavski muzej Brežice, Zasavski muzej Trbovlje, Urad za monitoring, meteorologijo in okolje, Urad za seizmologijo, Zavod RS za transfuzijsko medicino). Več kot 100.000 enot gradiva teh knjižnic še ni inventariziranega zaradi premajhnega števila zaposlenih.

Knjižnični informacijski servis

Naloge knjižničnega informacijskega servisa izvaja Institut informacijskih znanosti (IZUM), ki ga je ustanovila Vlada Republike Slovenije kot informacijski servis slovenske znanosti, kulture in izobraževanja. Njegova dejavnost je vezana pretežno na razvoj in delovanje sistema in servisov COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem in servisi), na razvoj sistema SICRIS (Informacijski sistem o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji) ter na povezovanje obeh sistemov s pomembnimi tujimi informacijskimi viri, kot so WorldCat, Web of Science, ProQuest itd.

V začetku leta 2010 je imel IZUM 110 sodelavcev, od tega 87 z najmanj visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo. Največji izziv IZUM-a so prav visoko usposobljeni in motivirani sodelavci, ki upravljajo in koordinirajo aktivnosti sistemov, skrbijo za neprekinjeno delovanje servisov, razvijajo in uvajajo nove proizvode in servise, izobražujejo uporabnike ter skrbijo za kakovost metapodatkov.

Nacionalni vzajemni bibliografski sistem

V sistemu COBISS.SI sodeluje preko 2.300 knjižničarjev, od tega jih ima dovoljenje (licenco) za vzajemno katalogizacijo preko 700. Konec leta 2009 je bilo v vzajemni bibliografski bazi podatkov 3.606.121 zapisov, v vseh lokalnih bazah podatkov knjižnic pa 9.594.703 zapisov. Iz vzajemne baze podatkov COBIB.SI je bilo v lokalne baze podatkov v letu 2009 prevzetih 765.555¹³ zapisov, prirast v COBIB.SI pa je znašal 205.271 zapisov (originalno kreiranih je bilo 171.454 zapisov).

Primerjava števila katalogizatorjev in števila originalno kreiranih zapisov kaže na izredno razpršenost katalogizacijskega dela. Skoraj polovica katalogizatorjev kreira manj kot 100 zapisov letno, kar pomeni v povprečju največ do 2 zapisa na teden. To se odraža tudi v kakovosti zapisov. Pri naključnem preverjanju 100 zapisov v vzajemni bazi podatkov v letu 2009 je bilo 45 zapisov ocenjenih z velikimi napakami, 45 z manjšimi napakami in samo 10 zapisov je bilo ustrezne kakovosti.

Vse bibliografske agencije in sistemi po svetu so danes pred velikimi izzivi: posodobitev katalogizacijskih pravil na osnovi novih načel katalogizacije, modelov FRBR, FRAD in FRSAD ter številnih standardov, uvedba novih metapodatkovnih shem (poleg formata MARC), uvedba ali razvoj novih sistemov za avtomatizacijo knjižnic ter ustrezna usposobitev katalogizatorjev. Tudi COBISS je pred številnimi izzivi: prehod na COBISS3/Katalogizacijo z novim načinom ažuriranja podatkov v COBIB-u, implementacija splošnega geslovnika, uvedba novosti v katalogizacijska pravila, v format, v programsko opremo in sistem nasploh.

Poseben izziv v okviru bibliografskega sistema COBISS.SI je kakovost zapisov. Katalogizacijsko delo bi bilo nujno osredotočiti na manjše število katalogizatorjev, tem pa omogočiti ustrezno izobraževanje

¹³ Zaradi združevanja knjižnic v Mestno knjižnico Ljubljana je število večje kot prejšnja leta.

ter specializacijo za delo z metapodatki za bibliografski sistem in za elektronsko knjižnico. Ključno vlogo pri tem bi poleg IZUM-a moral odigrati še NUK, večje splošne knjižnice in univerzitetne knjižnice.

Viri

BibSiSt online. Statistični podatki o knjižnicah. Dostopno na spletni strani <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Narodna in univerzitetna knjižnica. Letno poročilo 2009. Ljubljana, 2010.

IZUM. Vpogled v evidenco imetnikov licenc. Pridobljeno 9. 9. 2010 s spletne strani <http://izobrazevanje.izum.si/EntryFormDesktopDefault.aspx?tabid=34&type=licence>

e-Razvid knjižnic. Dostopno na spletni strani <http://razvid.nuk.uni-lj.si/index.php>

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. UL RS, št. 88/2003. Dostopno na spletni strani http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/pdf/pravilnik_obmocne_knjiznice.pdf

Standardi za splošne knjižnice. Ljubljana, 2005. Dostopno na spletni strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/hitri_dostop/standardi_spl_k_sprejeti.pdf

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. UL RS, št. 73/2003. Dostopno na spletni strani http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/pdf/pravilnik_pogoji_izvajanje.pdf

Zakon o knjižničarstvu. UL RS, št. 87/2001. Dostopno na spletni strani http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/pdf/zakon_o_knjiznicarstvu.pdf

Seznam kratic in okrajšav

BF	Biotehniška fakulteta
BS	Banka Slovenije
CIP	Cataloguing in publication
COBIB	Cooperative Bibliographic DataBase
COBISS	Cooperative Bibliographic System and Services
CTK	Centralna tehniška knjižnica
EF	Ekonomska fakulteta
EPZ	Ekvivalent polne zaposlitve
EUR	evro
FAMNIT	Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije Koper
FDV	Fakulteta za družbene vede
FHŠ	Fakulteta za humanistične študije
FM	Fakulteta za management
FRAD	Functional Requirements for Authority Data
FRBR	Functional Requirements for Bibliographic Records
FRI	Fakulteta za računalništvo in informatiko
FRSAD	Functional Requirements for Subject Authority Data
INV. ENOTE	inventarne enote
ISBN	International Standard Book Number
IZUM	Inštitut informacijskih znanosti
KG	knjižno gradivo
MARC	Machine Readable Cataloguing
MF	Medicinska fakulteta
MVZT	Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo
NKG	neknjižno gradivo
NTF	Naravoslovnotehniška fakulteta
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
OK	Osrednje knjižnice
OOK	Osrednje območne knjižnice
PEF	Pedagoška fakulteta
PINT	Primorski inštitut za naravoslovne in tehnične vede
RS	Republika Slovenija
SIT	slovenski tolar
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SVZ	samostojni visokošolski zavod
TeMeNa	Visokošolska knjižnica za tehniko, medicino in naravoslovje
UKM	Univerzitetna knjižnica Maribor
UL	Univerza v Ljubljani
UM	Univerza v Mariboru
UNG	Univerza v Novi Gorici
UP	Univerza na Primorskem
VŠZI	Visoka šola za zdravstvo Izola
ZRS	Znanstveno raziskovalno središče